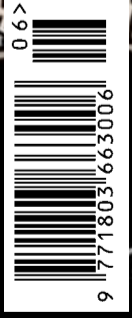

A2

0 6 > Illustrace: Alexey Klyuykov, 2023
ISSN 1803-6635

**kniha o Teodoru Rotreklovi
císařovna Sissi ve filmu Korzet
nová deska Schwarzprior**

**přímé akce klimatického hnutí
rozhovor seslavistkou Lubou Jurgenson
cyklus básní Adama Borziče**

Zemanova Ubu Lekce

PETR FISCHER

Hodnotit politika po jeho odchodu do politického důchodu lze různým způsobem. Ten neobjektivnější je měřit ho vlastními plány a sliby, s nimiž do politiky či na určitý politický post vstupoval. Z tohoto pohledu je případ Miloše Zemana, který z české politiky snad už definitivně zmizel, přímo instruktivní. Málokterý politik neudělal prakticky skoro nic z toho, co sliboval, ale Zemanovi se to podařilo. Jediné co zvládl, bylo vést směšný boj s údajně neschopnými novináři.

Prezident Zeman začínal jako sociální demokrat a eurofederalista, končí jako národní socialista a přívrženec nově budovaného národního státu. Zeman chtěl být také „prezidentem dolních deseti milionů“, ve skutečnosti dolních deset milionů po celou dobu svého prezidentování přehlížel jako pověstné širé lány. Lid mu byl vhodný jen k veřejnému potlesku, který vždy vycházel z nenormální adorace hlavy státu. Zeman, velký nepřítel papalášství, se díky působení svého polokriminálního okolí stal opravdovým papalášem, který vyžadoval úctu ode všech, přestože sám ji nevyjadřoval téměř nikomu. Hrad se opět uzavřel jako tajemné místo moci, které Zemanova kancléřská klaka využívala pro své soukromé párty a chlubení.

V praktické politice Zeman dosahoval svého výhradně tím, že zneužíval svých pravomocí, jak ostatně těsně před svým odchodem přiznal – jako v případě neústavního jmenování Rusnokovy vlády, vykonaného schválně, protože chtěl přetáhnout českou politiku směrem k prezidentskému systému. Málokdy v dějinách by se asi našel někdo, kdo se přiznal k faktickému provádění puče prostřednictvím deliktů proti ústavě a ještě na to byl hrdý. Skutečnost, že za to Zeman zůstane prakticky bez sankce, s jediným trestem historického opovržení a pohrdání, bohužel patří k české politice jeho období. Všichni sice věděli, že prezident porušuje pravidla, nikomu se ale jejich naplňování už nechtělo vymáhat. Co kdyby se za to mstil?

Všechny velké plány, z nichž se rázem stala velkohubá přání, nakonec dopadly katastrofálně. Přátelství s Putinem se ukázalo být prachsprostým využíváním Zemana k účelům kremelské propagandy. Kanál Dunaj–Odra–Labe kvůli strachu premiérů před prezidentskou ješitností zbytečně brzdil rozvoj řady oblastí v republice, ze stejného pseudodůvodu vyhodil stát na různé

Kresba Vít Svoboda

studie desítky milionů korun. Miliony shořely ve slibovaných stamiliardových investicích čínských komunistů. Jediné, co byl Zeman za deset let skutečně schopen vybudovat a vystavět, byl jeho vlastní bungalov v Lánech, kam se v těchto dnech přestěhoval. Jak symbolické pro prezidenta-mluvku, který toho tolik napovídal o papalášských manýrech, sebestřednosti, případně o neschopnosti druhých.

Každý se v politice změní, zejména na Pražském hradě v pozici hlavy státu, která

snadno propadne dojmů, že ne lid, ale ona sama je tím suverénem, o němž se píše v české ústavě. Tím, kdo skutečně vládne. Václav Havel se tak ze socialisty moderního stříhu stal konzervativním zastáncem Západu, jež sice ekologicky a duchovně kritizoval, v praktické politice však vždy podpořil konvenční pravicový proud. Václav Klaus se z citlivého populistického intelektuála propadl do představy světového myslitele, který rezonuje v hlavách nejdůležitějších lidí planety, ačkoli jeho výtvořky a projevy byly od počátku jen marnými výkřiky po uznání a později už jen výbuchy dříve potlačované narcistní energie. Havel, Klaus i Zeman do jisté míry vystupovali z daného prezidentského rámce a chtěli vlivu či moci víc, než jim příslušelo. Jedině Zeman ale udělal z ústavy zbytečný papír na sušení bot, zneužívaje přitom fakt, že při jejím schvalování nikdo nepočítal s tím, že prezident může místo dobré vůle využívat své zlovolnosti, a tudíž prezidentská funkce nedostala konkrétnější mantinely.

Deset let s Milošem Zemanem na Pražském hradě bylo možná důležitou zkouškou představitosti o zneužívání moci, kterou dnes už bývalý prezident výrazně posouval. Zeman nyní možná vypadá jako ješitný a hloupý Král Ubu, ve skutečnosti na něj můžeme jednou vzpomínat jako na prakticky neškodného staříka, který trpěl tím, že všechny ostatní považoval za idioty. Klidně totiž může být ještě hůř. Zemanova „Ubu lekce“ nakonec byla velmi dobrým cvičením pro časy, kdy přijde ještě bezohlednější politik s důsledným tahem na branku moci.

Příprava to byla výborná, ale také mimořádně varovná: v tom, jak málo politiků se nakonec pokoušelo Zemanovi vážně oponovat a využít k tomu veškerý potenciál demokratické legislativy a procesů. Jako by nerozuměli tomu, že politika je hlavně boj o moc a její omezení. Strategie „nějak to už s tou ostudou na Hradě přežijeme“ by se příště už společnosti nemusela vyplatit. Autor je publicista.

editorial

„Párty v Thébách!!! Koho zajímá, že jsem toho starého chlápka zabil, plus tahle ženská jde po mně. Totální MILFka.“ Díky Divadlu v Dlouhé už víme, že dílo Williama Shakespeara se dá odehrát ve 120 minutách, a díky twitteru jsme zjistili, že se slavná díla světové literatury dají převyprávět v 280 znacích. Literární influenceri coby novodobí objevitelé opouštějí krajiny blogů a YouTube a zabývají území twitteru, TikToku nebo instagramu. Takzvaná nová média přináší tvůrcům a čtenářům řadu výzev a možností, proměňují dynamiku knižního trhu i přístup k literárnímu mainstreamu a periférii. Skeptici se bojí přílišné trivializace či komercializace a optimisté vyhlížejí zásadní vlnu emancipace a demokratizace nebo rozvoj divoké imaginace. Dostávají se prostřednictvím instapoezie, bookstagramu či booktoku ke slovu marginalizované autorské a čtenářské skupiny, nebo se jedná o promyšlené marketingové tahy? Proměňují možnosti sdílení a komentování vztah autora a jeho publika? I na tyto otázky hledají autoři a autorky tohoto čísla odpovědi. Oslovili jsme studenty a studentky komparatistiky, abychom vyslyšeli hlasy kritických fanoušků a pokusili se dostat „neseriózní“, ale čím dál populárnější literární fenomény do akademického prostředí, ale ptali jsme se i influencerek. Třeba na to, jak migrují mezi platformami nebo co přitahuje publikum. Nezanedbáváme ale ani události v reálném světě – v sobotu 18. března se s námi můžete vypravit na první z letošních literárních vycházek, která se bude věnovat vodě v krajině. A pokud byste chtěli naše aktivity podpořit, podívejte se na naši dárcovskou kampaň na platformě Donio. #BezVasToNejde #DobreVyhozenePenize Blanka Činátlová

Edgar Lee Masters

BERT KESSLER

Střelil jsem toho ptáka do křídla,
přestože letěl proti zapadajícímu slunci,
ale jak zazněla rána, vyrazil vzhůru,
výš a výš střepinami zlatého světla,
až se pak zvrátil, rozčechnutý,
s peřím vznášejícím se kolem něho,
a padl jako olovnice do trávy.
Chvátil jsem blíž, rozrážel křoví,
až jsem spatřil na pařezu kaluž krve
a nablízku křepelku v práchnivě kořenu.
Natáhl jsem ruku, a přestože tam žádný trní nebylo,
něco mě bodlo, štíplo a zbavilo vlády.
Ve vteřině potom jsem spatřil hada –
měl žluté, dokořán otevřené oči,
hlavu vzepjatou a stočil se pak zpět do kruhu svého těla,
byl to hnusný kruh, popelavý,
jak vybělené dubové lupeny pod navršeným listím.
Stál jsem tam zkamenělý, když se stáhl zpět a rozvinul
a začal se plazit pod pařez,
zatímco já se hroutil do trávy.

Báseň v překladu Jiřího Koláře a Zdeňka Urbánka
vybral Petr Borkovec

z obsahu

- 5 Její dým se vznáší navěky. Sci-fi a gender v povídkách Jamese Tiptreeho, Jr. / Antonín Tesař
- 8 Nová reflexe i pečující komunita. Bookstagram a jeho mikrokosmy / Barbora Voříšková
- 9 Krotitelky duchů a dobyvatelé sylabů. Literární věda mezi karikaturou a melancholií / Blanka Činátlová
- 15 V hlavní roli vítající. Vítání jara v brněnské galerii Off/Format / Viktorie Vítů
- 21 Siete sú účinný nástroj. S booktuberkou Lenkou Macsaliovou o bookstagraame, BookTube a BookToku
- 29 Oslavy práce v obrazech. Publikace o prvomájových průvodech v Gottwaldově / Vítězslav Sommer

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
29. BŘEZNA 2023

Pokus o Rotrekla

První výstřel do vesmíru teorie socialistického umění

Pro druhý svazek edice výtvarných monografií, kterou vydává Kunsthalle Praha ve spolupráci s nakladatelstvím Academia, vybral historik umění Tomáš Pospiszyl nečekaně Teodora Rotrekla. Ten byl známý především jako ilustrátor sci-fi a naučných knih pro mládež.

IVAN ADAMOVIČ

Umění oficiálně posvěcené, ne-li přímo zadávané socialistickým režimem dnes není v módě zkoumat. Pokud se někým teoretici a kurátoři zabývají, jsou to obvykle umělci, kteří nějakým způsobem tvořili ve stínu režimu nebo přímo v protikladu k němu, protože ti na dlouhou dobu z veřejného diskursu vypadli. Je to logický postup, ale po třiceti letech od listopadu 1989 se z kolektivní paměti začali vytrácet umělci takzvané režimní. O normalizační literatuře nebo kinematografii dnes již běžně vycházejí studie. O malířích, kteří pomáhali utvářet socialistickou ideologii, ba propagandu, však píše málokdo. Teodor Rotrekl (1923–2004) je ale případ ještě mnohem zapeklitější. Do kánonu uznávaných výtvarných umělců vlastně nepatřil nikdy. A coby spoluvůdce socialistické estetiky fungoval pouze v padesátých a šedesátých letech minulého století, v následující dekádě se stal umělcem umlčovaným a později výtvarníkem tolerovaným. Většinu tvůrčího života prožil v jakési vnitřní emigraci a značná část jeho volné tvorby nebyla nikdy vystavena. Za významného umělce považován nebyl. Přitom, jak ukazuje Pospiszyl, byl v lecčems na domácí scéně průkopníkem, především svou specifickou modifikací pop-artu.

Víra v budoucnost

Dva základní rysy své tvůrčí podstaty si Rotrekl nesl od dětství. Za prvé víru v komunistickou budoucnost, která zbaví lidstvo hladu a váleku. Rotreklův otec byl drobným podnikatelem v Brně a zakládajícím členem Komunistické strany Československa. Za druhé světové války byl z politických důvodů internován v koncentračním táboře, a svému synovi tak na vlastním příkladu ukázal, že za komunismus lze ručit i vlastním životem. Druhým formativním faktorem byl dědeček z matčiny strany, který byl zaměstnán na Německé technice v Brně a podnítil v Teodorovi zájem o techniku. V rukopisném životopisu, který malíř zanechal, najdeme například dojemnou scénu, kdy děda zavedl svého vnuka do podzemních laboratoří školy, v nichž dlouho do noci prováděl své pokusy slavný technik Viktor Kaplan, zatímco jeho manželka zžhávala telefon, aby už šel domů.

I Rotreklův otec byl obdivovatelem techniky a ve šťastných chvílích, kdy měl k synovi blízko, společně kreslili řez kosmickou lodí. Rotrekl později ve své ilustrační tvorbě několik takových řezů kosmickou lodí sám vytvořil. Za války studoval – či v důsledku válečných okolností spíše nestudoval – pražskou UMPRUM, kde se seznámil s Františkem Skálou, Dobroslavem Follem a Zdeňkem Mlčochem, budoucími druhy ve výtvarné skupině Radar, která s přestávkou dvou desetiletí částečně navázala na Skupinu 42. Zájem o svět kolem nich s sebou v šedesátých letech ovšem přinesl zájem o techniku a budování nové společnosti.

Poúnorový režim Rotreklovi plně vyhovoval. Pokoušel se malovat v duchu socialistického realismu, ale brzy se odklonil od jeho formálního stylu, ačkoli tematicky mu vycházel vstříc ještě hluboko do šedesátých let. Ilustroval knihy o vojácích, později učebnice i školní nástěnné didaktické pomůcky, dva roky byl zaměstnán jako výtvarný redaktor nakladatelství Mladá fronta. Jeho tvorbu z padesátých a počátku šedesátých let označuje Pospiszyl jako krotký „socialistický modernismus“. Díla sice zachovávají více méně budovatelskou tematiku, ale oprostují

Denně čerstvé zboží z roku 1965 se podle Pospiszyla stalo první prostorovou assembláží v českém umění šedesátých let. Autor monografie však nijak nezduodňuje své tvrzení, že se zároveň jedná o kritiku tehdejšího výtvarného umění.

Rotrekl zůstal přesvědčeným komunistou i po 21. srpnu 1968, s okupací se však nikdy nesmířil. V sedmdesátých letech měl zakázáno ilustrovat i vystavovat. Možná za kritiku invaze, možná – dle vlastních slov – kvůli tomu, že se odmítl začlenit do nových, normalizovaných poměrů a struktur. Pospiszyl již

odrážela socialistické hodnoty, můžeme se ptát, čím je toto tvrzení podloženo a co jsou to vlastně socialistické hodnoty u výtvarného díla. V závěrečném soupisu napočítáme 179 obrazů z padesátých až šedesátých let, kdy byl malíř s režimem v souladu. Máme do socialistických hodnot započítávat tvorbu s leteckou tematikou? A co náměty motocyklistů? Je zobrazení stavby ropovodu pro režimní motiv, nebo jde o záznam autorova okouzlení technikou? Obrazů s továrními či politickými tématy je v tomto úseku 47, tedy méně než třetina. Soupis zato překvapí zjištěním, jak často Rotrekl maloval ženský akt.

Možná má však Pospiszyl na mysli malířovu ilustrační činnost, která podle něj nese znaky socialistické tvorby v tom smyslu, že byla kolektivní činností s masovým dopadem. Totéž ale můžeme říct i o ilustracích před rokem 1948, budování socialismu se přitom Rotreklem ilustrované knihy věnovaly pouze v padesátých letech. Není zcela jasné, kdy je popisován Rotrekl v celém svém tvůrčím záběru a kdy zejména jako ilustrátor. On sám o sobě tvrdil, že je malíř, který se věnuje ilustraci.

Dále vyvstává otázka, zda byl Rotrekl natolik typickým socialistickým umělcem, aby se podle něj dal rozklíčovat dobový umělecký provoz. Jak jsme zmínili, Rotreklova pozice se posouvala, i když jeho vlastní přesvědčení zůstávalo zhruba totožné po celý jeho život. Je jisté, že pro umělce ve státě řízené ekonomice se tvorba proměnila spíše v povolání. Pro plastičtější obraz doby by bylo nutné srovnat Rotreklovu situaci s jinými umělci, možná ještě více socialistickými, jako byl například Adolf Zabranský, či průměrnými krajináři, kteří obsazovali významné funkce v uměleckých svazech.

Lepší zítřky

Přestože jde o příspěvek do diskuse o socialistickém umění, nepodařilo se ani tento pojem jasně vymezit. Pokud je definováno primárně ideologickými a ekonomickými podmínkami vzniku, byl v šedesátých letech socialistickým umělcem i Mikuláš Medek. Byl-li vymezen tím, zda se dotyčný tvůrce ztotožňoval se socialismem, dostáváme se na led ještě tenčí.

Některé tehdejší aspekty ilustrátorského povolání získané ponorem do malířovy pozůstalosti jsou cenné, například zjištění, že i v době, kdy mu režim nebyl příliš nakloněn, vydělával Rotrekl na příležitostných zakázkách zhruba osmkrát více, než kolik činil průměrný zaměstnanec plat. Důležité je také poukázání na vliv přátelských vztahů konkrétních jednotlivců na dobový umělecký provoz, jakož i na metodu přejímání cizích předloh v ilustrátorské praxi.

Paradoxem Teodora Rotrekla je skutečnost, že ačkoli chtěl zasvětit svou tvorbu pokrokové, humanistické stránce člověka, prožil život v obavách a nespokojenosti. Svědčí o tom jak jeho výtvarná tvorba, tak autobiografické poznámky v rukopisné pozůstalosti [Rotreklovým rukopisům se věnuje zápisník na straně 5 – pozn. red.]. Proto se také v osmdesátých letech nezištně angažoval v komunitě fanoušků sci-fi. Tento žánr mu připomínal dobu, kdy o letech ke hvězdám a lepších zítřcích snil nezkaleně úplně každý.

Autor je kulturní publicista.

Tomáš Pospiszyl: Rotrekl. Kunsthalle Praha & Academia, Praha 2022, 336 stran.

Teodor Rotrekl: Parašutista, 1959. Foto Galerie KODL/Milan Havel

se od detailů a začínají být poučeny staršími moderními směry od expresionismu po kubismus.

Malíř, který ilustruje

Rotrekl se stal čelným představitelem českého „space artu“, zejména v knižních ilustracích. Byl po ruce vždy, když bylo zapotřebí ilustrovat lety do vesmíru. Ve druhé polovině šedesátých let ale zároveň, kritikou téměř nepovšimnut, experimentoval s výtvarnými technikami. Zaléval obrazy do pryskyřic, používal malířské plátno jako projekční plochu pro expozici fotografií, jeho protiválečné dílo

v úvodu knihy prohlašuje, že pro pochopení umění Rotreklovy doby je potřeba znát jeho roli. Zatímco v socialistických zemích plnilo předem danou funkci, „v kapitalistických státech bylo naopak ceněno umění individualistické, osvobozené od zjevných společenských úkolů“. Běžná dobová produkce socialistického umění není podle autora méně důležitá než díla ojedinelých osobností, které nad průměr vyčnívaly, spíše naopak.

Prozkoumat, jak fungovala umělecká tvorba v rámci státní ideologie, se Pospiszylovi podařilo jen částečně. Když například uvádí, že většina námětů, které si Rotrekl vybíral,

Slzy, kliše, svoboda

BookTok dělá z literatury mnohem živější médium

Nabídka na pultech knihkupectví se vždy částečně rozcházela s obsahem respektovaných kulturních rubrik a debat literárních kritiků. Tato propast se ještě prohloubila po nástupu BookToku – tiktokové scény literárních fanoušků a influencerů, kteří proměnili dynamiku knižního trhu i přístup čtenářů k mainstreamové literatuře.

MATOUŠ HRDINA

Knižní influenceri jsou už řadu let stálíci YouTube i Instagramu a vydavatelé také už dlouho vědí, že díky sociálním sítím už k vysokým prodejům nepotřebují literární ceny či pozitivní ohlasy od zavedených literárních publicistů v klasických médiích. Až donedávna se ale digitální debaty o literatuře stále nesly převážně v duchu klasického recenzování a udržovala se v nich jasná hranice mezi autorem a jeho publikem.

Dva nebo tři roky po vypuknutí booktokového boomu se ale toto schéma zásadně mění – jakkoli se v Česku zatím nejedná o tak masivní fenomén jako v jiných zemích. Úspěch na BookToku dokáže z neznámého autora nebo dlouho opomíjené knihy udělat nečekaný bestseller mnohem rychleji, než by se to stalo prostřednictvím jiných sociálních sítí, v knihkupectvích po celém světě se stále častěji začínají objevovat police věnované specificky titulům „z BookToku“, vydavatelé čile navazují partnerství s těmi nejpobornějšími booktokery a pozadu nezůstal ani samotný TikTok, který loni v listopadu oznámil, že začne ve spolupráci s knihkupci a vydavateli prodávat knihy přímo v samotné aplikaci.

BookTok se stal mimořádně úspěšnou mašinou na prodej knih, kromě toho ale výrazně přetváří samotné chápání literatury v očích nejen mladých čtenářů. Bez nadsázky by se dalo říct, že ji výrazně osvobozuje a oživuje,

právě orientace na žánrovou literaturu, romantiku a sektor young adult a také dominance mladých autorek a čtenářek mnohé kritiky vybízí k odsuzování BookToku coby prostředí plného plytkosti a povrchnosti, což ovšem prozrazuje především zakořeněné předsudky a silnou míru literárního snobství. Mezi hlavní půvaby BookToku totiž patří pestrost a odmítání rozdílů mezi „seriózní“ a mainstreamovou literaturou – na jednom místě lze doporučit Jane Austen, Kafku, kvalitní fantasy i spotřební romantické žánrovky například z pera mimořádně populární Colleen Hoover –, posilování dříve marginalizovaných čtenářských skupin a jejich zájmů (zejména dospívajících dívek a LGBTQ+ lidí) a především chápání literatury jako živého, sdíleného artefaktu, který slouží k vyvolání silných emocí a zásadní roli v něm hraje vztah autora a publika.

Jen málokterá videa dopodrobna rozebírají děj nebo literární kvality příslušného díla, ale knihy a tým i jejich autory často berou jako zásadní prvek pro budování vlastní identity čtenáře a jeho potenciálního zapojení do určitého fandumu či scény. Narazit tak lze i na žebříčky zásadních titulů pro smutné či praštěné holky, a pokud se někdo identifikuje jako čtenářka Ottessy Moshfegh (viz A2 č. 5/2023), dává tím najevo zcela jiné hodnoty, než když čte třeba populární *Achilleovu*

spotřebního žánrového čtiva literatura ani dřív nehrála roli abstraktní, čisté kultury, která je pouze předmětem odborných kritických analýz, ale naopak sloužila k zábavě či budování vlastního obrazu. Tradiční literární kritika v klasických médiích ovšem tento rozměr literatury upozadovala a naplno mu dal vyniknout až demokratizační charakter sociálních sítí, který se nejlépe projevuje právě na BookToku.

Výroba tiktokových videí je na rozdíl od youtubové produkce mimořádně jednoduchá a díky chytrému algoritmu řídicímu tiktokový feed může i neznámý tvůrce rychle dosáhnout virální sledovanosti. Obrovské skupiny čtenářů, které byly dříve z viditelných debat o literatuře vyřazeny (byť stály za velkou částí prodejů v knihkupectvích), tak najednou získaly možnost komentovat a usměrňovat literární provoz, a možná je tudíž přesnější říkat, že BookTok nepřinesl ani tak radikální změnu, jako spíš radikální zviditelnění dříve přehlížených aspektů a rozměrů literatury.

Ze stejného důvodu také nemá smysl hořkovat nad tím, že většina BookToku rozebírá čtivo pochybné kvality, že BookTok rychle prosákl komerci a reklamou nebo že tvůrci v touze po virální slávě stále dokola omílají stejné populární tituly – v tradičních médiích tomu bylo nejinak a poměr stereotypních romancí vůči zajímavým literárním experimentům je odjakživa podobný i na pultech knihkupectví.

Autoři mohou díky BookToku do jisté míry obejít moc vydavatelského marketingu a s fanoušky komunikovat přímo, mnohem prostupnější (a někdy zcela neznatelnou) se stává také bariéra mezi amatérskou fanfikcí a profesionální tvorbou. Nejlepším indikátorem vlivu BookToku jsou ostatně tvrdá čísla – zájem o beletrii v posledních letech nejen u mladých čtenářů roste a kromě pandemických lockdownů za to bezesporu může právě BookTok.

Záchrana před mumifikací

Z vyjádření mnoha mladých čtenářů jasně vyplývá, že jim BookTok zásadně rozšiřuje obzory a nabízí nové čtivo. Není se čemu divit – kde jinde by se totiž o literatuře měli něco dozvědět? Žalostný stav kulturní publicistiky v mainstreamových médiích je dobře známý problém, a i kdyby nakrásně každé z nich disponovalo stáří špičkových literárních kritiků, zdaleka by nestíhali pokrýt celý literární provoz, replikovaly by se zmíněné předsudky a elitářství, šlo by o jednosměrnou komunikaci od média ke čtenářstvu, ale hlavně by v současné podobě mediální krajiny čtenáři na jakkoli kvalitní literární kritiku zkrátka nenarazili. Čím mladší uživatelé, tím větší je pravděpodobnost, že informace získávají pouze ze sociálních sítí, jenže zavedení kritici ani jejich oblíbení autoři se na TikTok kdovíjak nehrnou, a za svou mizející relevanci si tedy do velké míry mohou sami.

Pozdvižení, že na BookToku najednou hovoří jiní lidé o jiné literatuře a především jinak, než jsme byli zvyklí, tak do značné míry vychází z toho, že například ve srovnání s populární hudbou či filmem představovala literární sféra až donedávna velmi zkostnatělé pole. Bez ozdravného vlivu sociálních sítí by hrozilo, že se z literatury alespoň na stránkách kulturních rubrik stane cosi na způsob klasické opery, tedy respektovaná, ale mrtvá kulturní forma bez hlubšího vztahu k žité realitě a emocím širokého publika. Bouřlivé konflikty a zanícené obhajoby či tipy fanoušků jednotlivých autorů, žánrů a estetik na BookToku sice mohou někdy působit malicherným či absurdním dojmem, ale ve výsledku dělají z literatury živou součást každodenního prožívání a sebevnímání čtenářů, což je na pochybnou čínskou videoaplikaci docela slušný výkon.

Autor je editor webu Seznam Zprávy.

Ilustrace Alexey Klyuykov

ovšem pro nezasvěceného pozorovatele to nemusí být na první pohled zřejmé.

Emoce a identity

Krátká videa na TikToku neumožňují hluboké rozborů příslušných knih, nejčastějšími formáty jsou tak nejrůznější přehledy a žebříčky. Ty se mohou zaměřovat na populární autorky či žánry, ale častá je také kategorizace podle emocí („knihy, které mě rozplakaly“) a především podle žánrových schémat, která na BookToku kopírují logiku fanfikce a často zacházejí až do absurdních specifik – například „nepřátelé, kteří musí ve složité situaci spolupracovat, až se do sebe zamilují“, a podobně.

píseň (2011, česky 2014) od Madeline Miller.

BookTok tak kopíruje dynamiku současné internetové kultury, která se v mnoha ohledech točí právě okolo budování a proměn osobní i kolektivní identity. Analogický proces se odehrává i v jiných oblastech – způsob, jakým populární knihy definují identitu čtenáře či jakým mají navodit žádané emoce, se v mnohém podobá třeba tomu, jak se pod vlivem streamovacích služeb začala hudba stále více využívat jako kulisa k nejrůznějším aktivitám a prostředek k vytvoření určité atmosféry.

Nová viditelnost

Do jisté míry ovšem nejde o novinku. Zejména u dospívajících čtenářů nebo na poli

Její dým se vznášší navěky

Sci-fi a gender v povídkách Jamese Tiptreeho, Jr.

Alice Sheldonová alias James Tiptree, jr. alias Racoona Sheldonová. Foto quillette.com

James Tiptree, Jr., byl mužský pseudonym psycholožky a výtvarnice Alice Sheldonové, která spoludefinovala podobu science fiction sedmdesátých let. V její tvorbě, jež často dost vyhoceně řeší otázky genderu, se potkávají dobová témata s dodnes aktuálními myšlenkami.

ANTONÍN TESAR

Lidstvo je obtížný hmyz. Lidstvo je shluk mimozemského spermatu. Ženy jsou vačice. Lidské bytosti se mohou stát individualizovanou reklamou. Tak vypadají pointy některých povídek amerického sci-fi spisovatele Jamese Tiptreeho, Jr. Za literární identitou jednoho

z prominentních žánrových tvůrců sedmdesátých let se ovšem skrývala držitelka doktorátu z experimentální psychologie a výtvarnice Alice Sheldonová. K významu jejího pseudonymu je ale třeba přistupovat opatrně – tím spíše, že řada textů se velmi konfrontačně zabývá genderem. Rozhodně je dobré být opatrnější než nakladatelství Argo, které výběr povídek *Her Smoke Rose Up Forever* (Její dým se vznášší navěky) opatřilo českým názvem *Žena, kterou muži neviděli*.

Bezzubý svět

Ohledně identity Tiptreeho/Sheldonové se často cituje výroek, v němž uznávaný spisovatel Robert Silverberg tvrdí, že „na Tiptreeho textech je něco neodiskutovatelně maskulinního“, a že tedy nemůže jít o ženu. Silverberg rozhodně nebyl jediným mužem, který v Tiptreem neviděl ženu. To bylo nicméně

celkem pochopitelné pochybení v prostředí sedmdesátkové science fiction, které pořád ještě bylo převážně mužské. Ještě podstatnější ale je, že Sheldonová svůj pseudonym nepoužívala proto, aby se skryla za mužskou identitu a oklamala vydavatele a čtenáře (Její pohnutky skvěle vysvětluje úvodní text sborníku, napsaný Michaellem Swanwickem). Ostatně některé ze svých nejslavnějších textů, například povídku *Zatočit jako se bzučivkou*, vydala pod ženským pseudonymem Racoona Sheldonová. Swanwick také připomíná, co je třeba si navzdory českému názvu knihy opakovat i při čtení Tiptreeho povídek. Po odhalení spisovatelovy skutečné identity se ze Sheldonové stal do značné míry symbol toho, jak jsou ženy ve (sci-fi) literatuře přehlíženy. O to ale Sheldonová příliš nestála – následně se nechala slyšet, že „po tomhle ze mě budou nadšené jenom feministky, a to způsobem, který nemá s povídkami nic společného“, a stěžovala si, že nikdo už neřeší její povídky, ale spíše její status v rámci prostředí angloamerické žánrové literatury.

Značná část povídek ve sborníku má gender jako své ústřední téma, většinou se tu ale, v duchu druhé vlny feminismu, hledí na genderové otázky optikou biologického determinismu a paranoidních vizí možných „válek pohlaví“. K nejotevřeněji feministickým a zároveň dodnes nejpůsobivějším patří právě text, který inspiroval český název sbírky – povídka *Ženy, které muži nevidí*. Jedna z hrdinek tu popisuje současnou pozici žen jako „bezzubý svět“. „Zijeme po jedné po dvou ve škvírách vašeho světoostroje. (...) Berte nás jako vačice, Done. Věděl jste, že vačice žijí prakticky všude?“ Podobně trpkých pozorování skutečného stavu věcí však v knize nenajdeme mnoho. Tiptree nám spíše předestírá extrémní varianty polarity mužů a žen: vyražování žen, ženská civilizace bez mužů, samičí a samičí dynamika u mimozemských živočišných druhů a podobně. Gender je tu chápán více méně binárně a heterosexuálně, což odpovídá době, kdy povídky vznikaly.

Láska je plán, plán je smrt

Tiptree patří do takzvané nové vlny angloamerické science fiction, která se nejnervnější prosazovala v sedmdesátých letech. Byla to doba, kdy se do fantastiky výrazněji promítala témata související se sexualitou,

politikou, násilím či dalšími dosud tabuizovanými oblastmi. Při zpětném pohledu Tiptreeho texty jednoznačně zapadají do této éry, ale patří k nejvyzrálejší, které v ní vznikly.

Tiptree si neuvědomuje nově nabyté „svobody“ popisováním bizarních orgií či psychedelických tripů jako jiní novovlnní autoři. Sexuality je v jeho dílech intenzivně přítomná, ale jen zřídka vynívá eroticky. Sex je tu něco živočišného, co autora zajímá především z biologického hlediska. Tiptreeho imaginace je založená na paranoidních scénářích, v nichž živočišnost získá navrch nad společenskými konvencemi. Co když jsme opravdu jen hmyz, jehož chování může někdo drastickým způsobem změnit pomocí nějakého jedu, a my si toho nejen nevšimneme, ale přizpůsobíme tomu i svůj hodnotový žebříček a celou kosmologii? Co když i naše touha ovládnout kosmický prostor má hluboký instinktivní důvod, založený na tom, jakou „funkci“ nakonec lidstvo ve vesmíru plní? To je tématem povídek *Zatočit jako se bzučivkou* a *Letný záchvěv bytí*. Jinými slovy, co když jsme jako komár, který ve slavné Nietzscheho metafoře sám sobě připadá jako středobod vesmíru, ale z většího odstupem, jehož on sám není schopen, je jen bezvýznamnou a v zásadě bezmocnou součástí nepochopitelné dynamiky přírodních dějů? Tato představa se u Tiptreeho znovu a znovu vrací v různých obměnách. Jeho vize kosmu je důsledně ateistická: veškerý přírodní řád je slepý sám k sobě i ke všem svým součástem (všechna božstva jsou jen falešné orientační body, které nám pomáhají vyrovnat se s turbulencemi naší vlastní existence). A navíc většinou vede k tragickým koncům, jak se vyjevuje v povídkách *Vaše tváře, ó mé sestry!* *Vaše tváře plné světla!* a *Láska je plán, plán je smrt*, které se od sebe jinak dost liší.

Tiptreeho tvorba má zkrátka svůj smysl zejména v tom, jak se v ní střetávají dobové obzory s tématy, jež jsou aktuální dodnes. Lepší než chápat Tiptreeho jako „ženu, kterou muži neviděli“ je vnímat pseudonym Alice Sheldonové jako součást jeho nejednoznačného a provokativního literárního odkazu.

Autor je publicista.

James Tiptree, Jr.: Žena, kterou muži neviděli.

Přeložili Viktor Janiš a Richard Podaný. Argo, Praha 2022, 504 stran.

literární zápisník

Teodor Rotrekl a jeho život jako sci-fi

IVAN ADAMOVIČ

Pro znalce rozsáhlé výtvarné tvorby Teodora Rotrekla mohlo být překvapením, že v antologii *Neviditelní zloději* z roku 1980, kterou tento malíř ilustroval, našel čtenář na závěr i jeho výlet do literární tvorby. Čtyřstránková povídka nazvaná *Sci-fi ilustrátora* popisuje svět za sto let, který pro současného ilustrátora představuje opravdovou science fiction. Rukopis k ilustrování dostane výtvarník elektromagnetickou cestou a sám se mu nahraje do mysli, takže odpadá pracné čtení. V druhé části povídky se ovšem vracíme k neradostné současnosti. Autor si tu rýpe do kdekého a kdekoho včetně svého kolegy ze skupiny Radar Zdeňka Mlčocha (zde Člmocha), který byl výtvarným redaktorem Albatrosu a zadával Rotreklvi také ilustrace

Neviditelných zlodějí. Rukopis putuje poštou deset dní a jen telefonické spojení mezi Albatrosem a Unhoští, kde si Rotrekl pořídil domek, se zadařilo až třetí den pokusů. Nejkritičtější je však autor ke stavu světa, který je čím dál méně radostný. V době jeho mládí si lidé mysleli, že budou jednou žít v harmonii a míru, zatímco dnes vám i „malé dítě vysvětlí, jak funguje A bomba“.

Povídka je vlastně spíše takovým fejtonkem. Zdánlivě jediným Rotreklovým pokusem o literaturu. Až výtvarníkovu pozůstalost odhalila, že tomu tak zdaleka nebylo. Teodor Rotrekl se v sedmdesátých a osmdesátých letech poměrně intenzivně věnoval psaní beletrie.

Rukopisy nám dávají nahlédnout do malířových myšlenek, protože i v dalších textech vkládá do příběhů vlastní vzpomínky a postřehy. Je to právě upřímnost a osobní nasazení, co z těchto pokusů činí pozoruhodný autorský korpus a co je přes neurovnaný styl neodsuzuje k zapomnění.

V rukopisu se dochoval zejména zhruba třisetstránkový, zřejmě nedokončený sci-fi román *Podkova*. Je to nesourodý, ale ne nezajímavý příběh, lehce inspirovaný díly Ludvíka Součka i Josefa Nesvadby. Známy ilustrátor sci-fi T. R. zde podnikne divoké

dobrodružství, jež se táhne od jeho chalupy až do vesmíru. Nejprve prožije nedobrovolný kontakt s mimozemskou civilizací: cosi se na něj zaměří, on prožije změněný stav vědomí a skončí označovan několika tmačovými body na těle. Poté se zhostí ilustrace povídky neznámého autora, v níž jsou obsaženy pozoruhodné fyzikální teorie o cestování vesmírem. Vzápětí jej navštíví tajemný cizinec, patrně mimozemšťan, a horlivě se zajímá o zdroj k malířovým ilustracím, které zřejmě velmi přesně popisují pohon kosmické lodí ve tvaru podkovy. Malíř posléze autora povídky vypátrá v sicilském klášteře a zjišťuje, že patří k několika lidem, kteří se rovněž setkali s onou mimozemskou civilizací. Jedním z nich byl skutečně žijící italský fyzik Ettore Majorana, který v roce 1938 záhadně zmizel. (A stal se díky tomu až v tomto tisíciletí, dlouho po Rotreklově rukopisu, námětem několika zahraničních sci-fi knih.)

Posléze se pak sám sci-fi ilustrátor ocitne na palubě hvězdoletu a je mu nabídnuto nahlédnout do mimozemských mystérií plných nepochopitelné fyziky a neeuclidovské geometrie. Je zjevné, že umělec-ateista hledá v tomto transcendentním zážitku způsob, jak dosáhnout metafyzického bodu

i bez boha. Cesta vesmírem je pro protagonistu zároveň zámlinkou k cestě do vlastní minulosti. Rotrekl psal text v době po svém nomenklaturním pádu: po roce 1968 totiž pozbyl všech funkcí ve svazech a komitétách, a vzpomínky to tak jsou poněkud hořké. Dávají také mimochodem nahlédnout do praktik uměleckého provozu, jichž byl jen pár let předtím aktivním činitelem. Popisuje například čekání na slyšení u posudkové komise při veřejných zakázkách: „V předhazilí, jak se příhodně čekárně říkalo podle atmosféry, která se tam trvale udržovala, se svíjí, potí, nadává, pomlouvá, jí, pije, šibeničně humoří, uzavírá další kšefty, intrikuje, ostouzí, vykládá fóry, drbe, kritizuje a někdy vzácně, vážně diskutuje smečka notně nakrnutých výtvarníků (umělců je moc vážné slovo) a čeká, až budou zavoláni dovnitř před jinou smečkou výtvarníků, jimž osud a povahy dopřály, aby soudili práci jiných.“

Když se nakonec seznámí s planetou mimozemšťanů, shledá, že vše podřizují společnému účelu. Malíř to odmítá s tím, že přednější mu je svoboda, a chce se vrátit domů. A tento moment můžeme chápat i jako Rotreklův vlastní příspěvek k diskusi nad tím, nakolik byl umělcem komunistickým.

Autor je publicista.

#TwitteraturelsDead

Jak se literatuře (ne)podařilo dostat ze spárů starého média

Již více než deset let se mluví o fenoménu twitteratury. Nové médium přineslo literárním tvůrcům i čtenářům řadu výzev: očekávalo se, že podnítí divoké formální invence a povede k zásadní demokratizaci a emancipaci literatury. Do jaké míry se tyto naděje naplnily?

JANA KOUTNÁ

Na twitteru může pod podmínkou dodržení pravidel publikovat kdokoli. Kresba David Bohm

O tom, že se literatura dokáže zabydlet i v notoricky drsném prostředí twitteru – a to zdaleka nejen v případě nechvalně proslulých hoaxů o úmrtí velkých literátů, z nichž jeden před několika lety vylekal i čtenáře Milana Kundery –, se v první polovině minulé dekády mohli dočíst odběratelé téměř všech významných kulturních magazinů. The New Yorker psal o revolučním potenciálu twitteru pro literární inovaci, vychvalovala jej kanadská spisovatelka Margaret Atwoodová a do nadšených experimentů se zapojila i část českého literárního pole. Co přinesla diskuse z let 2009 až 2015 a překročilo nadšení z twitterové literatury svou expirační dobu?

Párty v Thébách

Pojem twitteratura se zrodil v roce 2009 z nápadu amerických studentů Alexandera Acimana a Emmetta Rensina převyprávět pětasedmdesát významných děl západního literárního kánonu v krátkých sériích tweetů. Myšlenka nadchla nakladatelství Penguin Books a vznikla kniha *Twitterature: The World's Greatest Books Retold Through Twitter* (Twitteratura. Nejvýznamnější knihy světa převyprávěné na twitteru, 2009), která podle textu na přebalu zprostředkovává všechny civilizační výhody znalosti literatury bez obtěžující nutnosti ji číst. Například četbu antické tragédie tak nahrazuje příspěvek uživatele @oedipus: „Párty v Thébách!!! Koho zajímá, že jsem toho starého chlápka zabil, plus tahle ženská jde po mně. Totální MILFka.“ Paradox knihy, která dala název novomediálnímu fenoménu, ale spočívá právě v její zakořeněnosti v klasickém knižním médiu. Tweety byly totiž sestaveny přímo pro tištěnou publikaci a na sociální síti se ve skutečnosti nikdy neobjevily.

Na twitteru se brzy urodila zajímavější zpracování klasických děl. Skupina rabinů v roce 2010 pod hashtagem #TweetTheExodus převyprávěla 2. knihu Mojžíšovu a britská The Royal Shakespeare Company zase o rok později ve tweech publikovaných úcty jednotlivých postav v reálném čase zinscenovala aktualizovanou verzi příběhu Romea a Julie. Jedním z neambicióznějších projektů literárního twitteru se stalo ztvárnění indického eposu *Mahábhárata*, který na svém účtu v průběhu pěti let v 2 682 tweech převyprávěl v Británii působící indický profesor žurnalistiky Chindu Sreedharan. I zde se však potvrdilo směřování twitteratury k staršímu médiu knihy. Po dokončení Sreedharanova projektu totiž jeho tweety vyšly knižně pod názvem *Epic Retold* (Převyprávěný epos, 2014) a z novomediální platformy navždy zmizely. Jak před více než padesáti lety komentoval mediální teoretik Marshall McLuhan, „ve jménu ‚pokroku‘ se oficiální kultura snaží donutit nová média dělat práci těch starých“.

Hledání divoké formální invence

Vedle interpretací slavných knih se na twitteru rychle objevili také tvůrci, kteří začali soutěžit o různá prvenství. Zvláště provokativně se výzva vměstnat literární výpověď do 140 znaků jevila v kontextu literárních experimentů s prozaickými tvary. Velmi krátká próza (flash fiction) byla nakonec v literární tradici přítomna vždy a (zřejmě nepodložená) legenda praví, že jedním z velkých literárních vítězství Ernesta Hemingwaye byl text „Na prodej: dětské boty, nikdy nenošené“, který měl sestavit na základě sázky o to, zda dokáže napsat román o šesti slovech.

Velká část prvních twitterových románů (twovel) vzešla z klávesnice dříve nepublikujících autorů. Jedním z nich byl i Nicholas Belardes, který svůj román *Small places* (Malá místa) o třiceti tisících slovech publikoval na twitteru mezi lety 2008 a 2010. Údajně bez jakékoli externí mediální kampaně se román stal virálním, uživatel @smallplaces se krátce objevil v první stovce žebříčku nejsledovanějších twitterových účtů a jeho popularitu reflektovala světová média i akademický výzkum. Twitter začal brzy přitahovat pozornost i etablovaných autorů. Velkému zájmu se těšila třeba povídka *Black Box* (Černá skříňka) laureátky Pulitzerovy ceny Jennifer Eganové, která v roce 2012 v sérii pěti stovek tweetů publikovala účet magazínu The New Yorker.

Výše zmíněné pokusy však zůstávaly formálně konzervativní. Autoři a autorky texty většími tvořili předem, mimo twitter, a specifickosti nového média využívali jen v rámci práce se čtenářským očekáváním, popřípadě se projevila ve formální vybořenosti jednotlivých vět, kterou si omezený počet znaků vyžadoval. Autor článku s názvem *The Great American Twitter Novel* (Velký americký twitterový román), který vyšel roku 2014 právě na stránkách New Yorkeru, marně vyhlíží text, jenž by konečně dokázal využít potenciálu sociální sítě k „divoké formální invenci“. Ta by měla spočívat v uplatnění možností specifického digitálního prostředí, byla by sestavena nejen z textů, ale také z hypertextových odkazů, GIFů a obrázků a postavy by v ní mohly být konstruovány na základě samostatných twitterových účtů, které by vstupovaly do vzájemné interakce.

Twitteropsaní

Zatímco velký twitterový román, který by naplnil radikální představu vizionářů, pravděpodobně nikdy nevznikl (a zdá se, že jej již nikdo ani nevyhlíží), kolaborativní a interaktivní potenciál twitteratury se manifestoval v několika zajímavých počinech. Zdálo se totiž, že největším přínosem twitteru pro literaturu bude její demokratizace, která by dokázala

nabourat zažitě představy o autorství. Walter Benjamin už během třicátých let vyzozoroval v návaznosti na vznik reprodukovatelných médií (tisku, fotografie a především filmu) kulturní proměnu, při níž „rozdílení autora a publika ztrácí svou obecně platnou povahu“ a „čtenář získává přístup k autorství“. Sociální síť jako twitter se alespoň na první pohled zdají být právě takovýmto nástrojem k odstranění posledních „dveřníků“, kteří by chtěli kontrolovat, kdo se dostane ke slovu.

Na otevřeném kolaborativním základě vznikla například pohádková povídka *Heart, Keys, and Puppetry* (Srdce, klíče a loutkářství), kterou svým tweetem na popud BBC „vykopnul“ autor fantasy knih Neil Gaiman a již pomocí sdíleného hashtagu dokončila více než stovka uživatelů twitteru. BBC potom povídku vydala v podobě audioknihy. V českém kontextu podobný projekt inicioval Zdeněk Král, který v roce 2012 zrealizoval projekt *Twitteropsaní* s Jaroslavem Rudišem. Spisovatel na twitteru publikoval úvodní epizodu a ostatní uživatelé k ní postupně doplňovali pokračování označená hashtagem #připiš. Výsledek byl nakonec publikován na Králově webu Příběhy na 50 slov.

Zatímco podobné komunitní experimenty mohou přinášet pocit hravé pospolitosti stovkám uživatelů, největší význam twitteratury zůstává v duchu McLuhanovy kritiky navázaná na tradiční médium tištěné knihy. Když v roce 2012 autor bestselleru *Atlas mraků* (2004, česky 2006) David Mitchell na twitteru publikoval svou povídku *The Right Sort* (Správné řazení, 2014), přiznal rovnou, že podnět k jejímu napsání přišel od jeho nakladatele, který se snažil vygenerovat větší očekávání Mitchellova nadcházejícího románu *Hodiny z kostí* (2014, česky 2017). Trochu méně vypočítavosti a více čtenářské autonomie lze hledat v úspěšné mediální kampani z roku 2017, v jejímž rámci magazín The New Yorker v sérii tweetů doplněných o fotografie publikoval povídku *Cat Person* (Milovník koček) začínající autorky Kristen Roupenianové. Text o trapné sexuální epizodě mezi vysokoškolskou studentkou a o patnáct let starším mužem se trefil do sdílené generační zkušenosti současné hook-up kultury a u uživatelů sítě rezonoval natolik, že příspěvky retweetoval i prezident Obama. Roupenianová se v roce 2019 dočkala úspěšného knižního debutu *Ty víš, že to chceš* (česky 2019).

Problematická emancipace

Zhruba od roku 2015 už žádná z významných literárních rubrik inovační potenciál twitteru nevyhlíží. Festivity twitterové fikce, které dříve lákaly na slavná literární jména (Margaret Atwoodová nebo fiktivní autor populárních knih pro děti a mládež Lemony Snicket), zanikly ve stejném období. Dodnes však především na akademické půdě dochází k debatě o emancipačním významu twitteru, především pro autory globální periferie a jiných marginálně zastoupených skupin. Například hashtag #NativeTwitter poskytl prostor k literárnímu vyjádření některým autorům z řad původních obyvatel amerického kontinentu.

Přesto by nebylo dobré zapomenout, že ani twitter není ideologicky transparentním médiem a z jeho povahy vyvstávají některé problematické otázky. S kampaní *Mzdy za facebook* (Wages for Facebook), která se v roce 2014 pokusila identifikovat aktivitu uživatelů sociálních sítí jako neplacenou práci, z níž těží nadnárodní společnosti, se musíme ptát, pro koho vytvářením obsahu na sociální síti vlastně pracujeme. Je právě sociální síť v soukromém vlastnictví médiem, kde lze pátrat po literárních hlasech promlouvajících z pozice subalternity? Na twitteru může pod podmínkou dodržení pravidel publikovat každý, ale komu se nakonec dostane sluchu?

Autorka studuje komparatistiku.

Křehké čtverce, prázdná slova

(Jak) básní instapoezie?

Stranou pozornosti básníků a básniček nezůstal ani instagram. Nakolik poezii proměňují grafická a komunikační pravidla nového média? A do jaké míry instapoezie využívá možnosti vizuálního zobrazení či verbální zkratky?

KLÁRA ČERNÁ

V roce 2014 vydala indicko-kanadská básnířka a ilustrátorka Rupi Kaur první sbírku *Milk and Honey* (Mléko a med, 2017) a odstartovala tím křehkou a neproniknutelnou existenci instapoezie. Tento druh básnické tvorby se většinou omezuje na krátké a zpravidla až příliš jednoduché texty, připomínající spíše bonmoty než verše s komplexnějším sdělením. V českém kontextu se povaze tohoto typu psaní věnují například Karel Piorecký ve studii *Česká instapoezie. Několik poznámek k její kontextualizaci* (2021) a David Jirsa v podcastu Na potítku.

Každodenní poezie

Za instapoezi nelze vydávat jakoukoli báseň zveřejněnou na instagramu. Existují samozřejmě profily, kam lze tvorbu, která už vyšla časopisecky nebo knižně, zaslat a tímto způsobem ji komunitně sdílet. Příkladem může být @poetryisnotluxury nebo facebooková skupina Poezie pro každý den. Americká spisovatelka Savannah Brown na instagramu vytvořila každoroční výzvu escapril – během celého dubna může každý napsat báseň a poslat ji označenou pod tímto hashtagem sdílet. Výzva má ovšem podnítit ke psaní poezie a jejímu sdílení, nikoli primárně k tvorbě instapoezie.

Při důsledném vymezení pojmu bychom za instapoezii mohli považovat pouze příspěvky, které obsahují hashtag s tímto označením. Instagramová poezie je oproti jiným básnickým žánrům specifická tím, že musí pracovat se svou vizuální podobou. Ve čtvercovém rámečku vyhrazeném pro obraz, často na neutrálním černém nebo bílém pozadí, se nachází text, většina rámečku ale stále zůstává volná, případně doplněná ilustrací. Pravděpodobně jde o simulaci prostředí papíru. Ač třeba nevyplněný, prostor v příspěvku

zůstává. V tomto smyslu se taková tvorba stává spíše vizuální poezií, než že by se zaměřovala na významy fixované v textu. V něm totiž zpravidla nelze téměř nic najít. Básně zde fungují jako několikaveršové rýmovánky, které zpravidla nevedou k žádné další úvaze a těžko se mohou dočkat ocenění pro své estetické kvality – jedná se v podstatě o twitterové příspěvky na instagramu. David Jirsa v podcastu Na potítku zdůrazňuje, že v souvislosti s instapoezií nelze uvažovat o jakémkoli estetickém přetvoření původní myšlenky, nezdělaná narazíme jen na nepříliš inovativní věty zalomené do veršů bez dalších znaků či básnických prostředků.

Instagram ve škole

S nadsázkou by se dalo říct, že instagramová poezie vychází vstříc všem, kteří chtějí číst poezii, ale někde se dozvěděli, že je příliš složitá a nejasná. Neskryvá se v ní nic enigmatického – básně se může stát i jednoduchá, holá věta. Na pokusu zpřístupnit poezii asi není nic špatného, instapoezie ovšem nezpřístupňuje, ale banalizuje. Fenomén instagramové poezie lze ovšem vnímat i v kontextu výuky literatury, kde poezie patří k čtenářsky nejméně vstřícným a srozumitelným oblastem. A vyučující někdy čelí nároku svých studentů a studentek na nalezení jediné správné interpretace básně. Takové absurdní požadavky může nenáročná básnická tvorba, od níž nikdo neočekává, že s námi zůstane hodiny, dny nebo snad dokonce ještě déle, snadno uspokojit. David Jirsa, učitel, bohemista a influencer, přirovnává instapoezii k motivačním citátům a dodává, že jde také o možnost autorů a autorek mluvit o tom, že píší „poezii“. Jednoduše proto, že to dobře zní a vypadá. Podobně se řada knižních influencerů, další instagramový produkt, kochá pocitem sečetlosti – čtou hodně a na tom, co přesně čtou, už záleží méně. V obou případech jde tedy o jakousi zkratku, nemožnost širšího rozvedení nebo zpochybněného řečeného.

V instapoezii musí autoři a autorky zůstat uvnitř vyhraněného čtverce, za nějž tyto texty zkrátka nedosáhnou. Krátkost textů by se měla obhájit jejich hutností či koncentrovaností. Komplexní a zároveň lakonická sdělení však na instagramu najdeme naprosto ojediněle. Báseň by v ideálním případě, bez ohledu na rozsah, měla být něčím, s čím čtenář vstupuje do dialogu, a to bez ohledu na autorův záměr. A je úplně v pořádku, pokud

se hodnocení omezí na konstatování estetické působivosti.

Možnosti dialogu

Literární teoretik a kritik Karel Piorecký ve výše zmíněné studii zdůrazňuje podstatný rys mediální povahy instagramu. Na rozdíl od facebooku nebo twitteru není postaven na dialogu a komentující nemají možnost sdílet stejnou formu odpovědi, jakou byl výchozí příspěvek. Na instagramový obrázek tedy nelze reagovat obrázkem, k původní fotografii mohou uživatelé pouze přidávat slovní komentáře, zatímco facebook a twitter vytvářejí k diskusi zdánlivě přívětivější prostředí (i když stále ne dost, i tam se špatně vrací k již proběhlým rozhovorům). A v tom spočívá mediální omezení instapoezie: po zániku instagramu už by nejspíš byla nedohledatelná.

Instagramová poezie se ovšem přesouvá i zpátky do knižního média. Sbírky instapoezie dokonce celkem dramaticky zvýšily poptávku po poezii na knižním trhu ve Velké Británii a v USA. Neexistuje zde ale paralela s „profesionální“ tvorbou, skoro jako by instagramové prostředí mělo na svědomí vzkrísení romantického umělce – bytostně osamělého individua, které se ale nemůže příliš odchýlit od předepsané formy, aby si dokázalo získat popularitu a udržet sledující. Jak píše ve zmiňované studii Piorecký, „instapoezie nevede k dialogu mezi autory nebo přemýšlení o literatuře jako o množině vědomostí, se kterými lze polemizovat. Možná jediné vede dialog s médiiem instagramu.“ Spíše než o tvůrčí svébytnosti, schopnosti formální či motivické inovace svědčí instagramová poezie o vlastní izolovanosti a sebezahledenosti. Jak by s ní mohlo být možné polemizovat, vyhýbali se kontaktu se zbytkem literárního prostředí a pokud médium, z jehož podstaty vzniká, dialog znemožňuje?

Kdysi jsme se rozloučili se sociální sítí Myspace, s platformou Lidé.cz a postupně opouštíme prostředí dříve populárních blogů. Stejně tak si lze představit, že jednoho dne zanikne i instagram. A společně s ním zmizí i instapoezie, pokud se nepromění v nějakou jinou formu nebo se neusídí na jiné sociální síti či platformě. V současné době ale navzdory své pomíjivosti a absenci významové hutnosti představuje žánr, který má potenciál přivádět mladé lidi k literatuře, která dokaže sama sebe reflektovat a zpochybnout. Než instapoezie zanikne, měla by ještě stihnout takový rozhovor navázat.

Autorka studuje bohemistiku.

SLOUPKY PSANÉ NA VODU

Před burzou

PETR BORKOVEC

Když jsem se dnes ráno probudil, za oknem blyštělo mokré slunce, jehož barvy se proměňovaly od zlatozelené k hnědozlaté. S pocitem lehkého štěstí jsem si uvědomil, že se přede mnou otevírá trojice příznivých možností. Buď znovu usnout, nebo se nějak věnovat andělovi, který oddechoval na mém rameni, anebo odejít na jarní entomologickou burzu. Možnosti se proplétaly a pohlcovaly a vzápětí zas rozvínovaly a dělily. Chvillemi se zdálo, že jedna je úplně obsažena v jiné, ale následující okamžik zdání popřel. Zavřel jsem oči proti měděnému slunci v okně a pozoroval chromozomy a larvy, které dýchaly na sítnici, potom jsem vstal a odešel na burzu.

Než jsem vkročil do domu s dlouhým sálem – v němž na sražených stolech ležely krabice s brouky a motýly a kde už mezi sběrateli, lovci exotického hmyzu, prodejci sklepkávek, špendlíků i broučích pastí, mezi antikváři s knihami o motýlech a truhláři se specializací na výrobu entomologických schránek panoval ruch –, tedy nežli jsem vkročil do toho domu, zapálil jsem si cigaretu a díval se dovnitř.

Nikdy, nežli vstoupím mezi krovky a křídla, si neodpřu pohled zdálky do sálu entomologické burzy! Kolejnícím černých lesknoucích se krabic s bělostnými vnitřky plnými tmavých bodů (zdátky mají všichni brouci i motýli v krabicích dubový odstín), které tam uvnitř vedou do dál, se nic jiného na světě nepodobá!

Nahlížel jsem zvenku do sálu a kouřil a povšiml si velice starého páru hned za vstupními dveřmi, který nabízel k prodeji pouze dvacet třicet kusů nenápadných světlejších motýlů – nabídka té větché dvojice se vměstnala do jedné entomologické krabice. V nejtěšším napětí i s nepřítomností, jež odkazovala k úplně jinému prostoru i času, seděli u svého stánku, ve světlých, skoro stejných svetrech. Oba se usmívali. A kolekce motýlů před nimi vypadala z místa, odkud jsem ji pozoroval, jako relikviář, jako by uvnitř namísto bělásků hrachorových spočivaly v bílém plátně zabalené drahocenné předměty, památeční mince, staré zlato, zlaté zuby, lžičky.

Ze zkoumání mě vyrušili dva sběratelé, kteří se poblíž dali do hlasitého hovoru. Jeden z nich byl – jak jsem vyrozuměl – lovec tropických svižníků a také zkušený organizátor loveckých výprav. Druhý naslouchal s úctou, otázky kladl s neměnným omluvným tónem. Z rozmluvy jsem zaslechl útržky, ale i ty stály za to: „Jsou sklepaný?... Dolů s cenou nejdu ani za svět, je to rarita... Jako kluk jsem ho koupil na burze za dvacet korun... Na lesní cestě, kde bylo trochu vody... Když děláš pravý křídlo, levý se hne... Samý věcí z Arabského poloostrova, to se moc těžko určuje... Kucháte to taky, tyhle pindíky?... Když dělám krasce, kuchám je vždycky, protože...“

Ale důvod kuchání krasců jsem už nezaslechl, protože ze sálu se vyřítíl malý muž s igitovou taškou a – aniž by zpomalil – rozhodil rukama a na celé prostranství vypískl:

„Ze mě nikdo nebude dělat blbce! Šejdř mizernej! Má to z čínskejch střeřliččích farem, všechno koupěný! Von si snad myslí, že to nepoznám! Já!“

Všichni jsme se překvapeně otočili. Dopálený malý muž zmizel za rohem nejbližší ulice.

Na vteřinu jsem si představil střeřličč farmu v čínské provincii, zlatavé kopečky, po nichž bez obav běhá sem a tam takové množství obrovských zelenozlatých a fialovozelených a zlatočervených střeřlíků, že téměř není kam šlápnout.

Až mě zamrazilo.

Přišel čas vstoupit.

Udělal jsem to.

A když jsem míjel bílý pár s bílými motýly, pomyslel jsem na dnešní šťastné probuzení, na tři proplétající se možnosti, které se mi ráno tak zlehka nabídky. I na to, že není vlastně docela jisté, kterou z nich jsem nakonec zvolil, můj nádherný anděli!

Instapoezie vychází vstříc všem, kteří chtějí číst poezii, ale někde se dozvěděli, že je příliš složitá. Kresba David Böhm

Nová reflexe i pečující komunita

Bookstagram a jeho mikrokosmy

Dá se literatura na instagramu jen propagovat, nebo také reflektovat? Ve stínu knižních influencerů najdeme i profily, které referují o kritické teorii nebo současné poezii. Akademický svět se na bookstagram dívá skrz prsty, ale možná by bylo přínosnější, kdyby ho začal zkoumat.

BARBORA VOŘÍŠKOVÁ

Prsty pobíhají po modře podsvícené obrazovce a vyčkávají správný čas. Před chvílí dotukaly text ke stylizované fotografii přečtené knihy, kterou se jim povedlo uspokojivě zhotovit až na šestý pokus, a teď nechávají příspěvek napospas algoritmům a čekají na odezvu sledujících. Popularita „bookstagramu“, intelektuálnějšího zákoutí instagramu shromažďujícího pod jedním hashtagem téměř devadesát milionů příspěvků, začala růst v době, kdy na dveře online blogů zaklepal pomalá smrt.

Smrt blogosféry

Blogy a instagramové profily zaměřené na sdílení literárního obsahu se v počátcích české bookstagramové scény navzájem doplňovaly: blogerky a blogeři využívali sociální sítě k lákání čtenářů na své blogy a tvořili si tak okruh pravidelných sledujících. Prostřednictvím instagramu a facebooku dávali vědět, že publikovali novou recenzi nebo že nasdíleli „book haul“: krátký komentovaný příspěvek sestávající především z fotografií knih, které si za uplynulý měsíc pořídili. Spíše než na kvalitu textu byl důraz kladen na vizuální složku – recenzované knihy byly často v obložení barevně sladěných titulů, replik nebo sběratelských figurek. Blogerky (většinou mladé dívky a ženy) si články navzájem komentovaly a vyměňovaly si čtenářské postřehy a dojmy. Prudký nástup sociálních sítí a zrychlení tempa konzumace obsahu však začal tvůrkyně a tvůrce přemísťovat pouze na jednu z platforem. Insta-

gram knihy, které zrovna potřebují. Obchod je to relativně výhodný pro obě strany: nakladatelům se zvyšuje dosah a bookstagrameré dělájí to, co je baví – čtou. Někteří ale dokážou z celého systému vytěžit ještě o něco víc – třeba jedna z hlavních tváří marketingu Knih Dobrovský Adam Pýcha. Ten si u svého zaměstnavatele vydal sbírku „poezie“, která by u žádného seriózního nakladatelství pravděpodobně nikdy nevyšla a za niž by se muse-li stydět i mistři žánru „I am fourteen and this is deep“ Atticus a Rupí Kaur.

Střet s kritikou

Kritiky se na hřbet instagramového recenzování sneslo za poslední roky víc než dost a podstatná část přichází z akademické obce. Příspěvatelům je vyčítána povrchnost a neschopnost hlubší interpretace, potřeba hnát se za čísly přečtených knih a fetišizace literatury. Pro český bookstagram ale platí totéž co pro samotný literární provoz: jde o široké spektrum, od komerčních influencerů zaměřujících se na spotřební brak až po studenty popularizující kritickou teorii. Kritika reflexe literatury na sociálních sítích často reaguje pouze na úzký výsek reality, tedy na profily, které atakují nejvyšší čísla. V jejich stínu se ale ukrývají celé mikrokosmy – komunity lidí, jež propojuje zájem o stejná témata a snaha o nich diskutovat. Při bližším zkoumání jednotlivých bublin pak může člověk zjistit, že si svět sítí a svět akademie nemusejí být tak vzdálené a že se mohou i protnout.

kralují portréty zkreslující realitu, v průběhu několika let začal rodit nový způsob reflexe nejen literatury, ale i filmu a umění.

Někam patřit

Velkou část obsahu na bookstagramu tvoří literatura young adult, jímž se literární kritika moc nezabývá. Právě tento žánr ale přináší do bookstagramového diskursu motivy, které se v české literatuře donedávna objevovaly spíše sporadicky. Nejširší okruh náctiletých sledujících si za poslední roky nasbíral festival young adult knih Humbook, jenž se postupně rozvinul v online platformu pro mladé čtenáře. I když jde o dobře promyšlenou marketingovou strategii, jak co nejlépe propagovat tituly nakladatelství Albatros Media, povedlo se mu vytvořit virtuální místo, kam se mohou lidé pravidelně vracet. Tým žen, který má Humbook na starosti, čtenáře kontaktně zapojuje do festivalu, nabízí jim setkání s autory, účast na přípravě besed, vyrábění cosplayových kostýmů nebo tvorbu obsahu na sociální sítě. Především ale pomáhá otevírat témata, která rezonují společností. Díky progresivitě young adult titulů proto dostávají prostor hlasy lidí, kteří jsou queer nebo mají jinou barvu pleti než bílou. Mladí čtenáři si v nich často nacházejí něco, s čím se mohou ztotožnit. Texty je provázejí po krajině vlastní identity a dodávají jim odvalu vyjádřit se. V otevřené pečující komunitě nacházejí důvěru a pocit, že někam patří, a tím se i osvobozují.

Jiný pohled

V zákoutích husté sítě se skrývají i menší profily, které se snaží texty aktivně interpretovat a nezůstávají u prvotních dojmů. Jsou to často studentky a studenti bohemistiky nebo jiných humanitních oborů. Světy sítí a akademie se tak na jejich profilech prolínají. Dobrymi příklady mohou být třeba studentka bohemistiky Natálie Jalovcová (@sol.cte), redaktorka a vystudovaná anglistka a bohemistka Žaneta Kovářová (@jachci-poezii), student scenáristiky a teorie filmu Jan Schneider (@jama_recenze) nebo vystudovaný filosof Jaroslav Michl (@nestihamto-cist). Natálie i Žaneta píšou v kratších i delších postech o světové a české literatuře, fantasy, ale i o feministických titulech nebo o současné české poezii. Natálie své fotografie navíc doplňuje digitálními ilustracemi inspirovanými přečteným textem. Jan se v dlouhých příspěvcích věnuje mimo jiné i klasickým titulům (jak hlásá jeho bio: „Dante, Goethe, nickcarterovky!“) a k bookstagramu má i doprovodný youtubový kanál. Jaroslav na svém profilu sdílí kritickou teorii a k fotografiím sice nepřidává rozbor, ale jeho texty mohou zájemci najít třeba v Revue Prostor. Obsah zmíněných čtyř profilů se od sebe liší, společně s dalšími však dokazují, že bookstagram nemusí být jen prostředím plným ploché komerce, a nabourávají představy o influencerce, kteří si ze čtení udělali byznys. Díky neustálému vzdělávání přináší komplexnější pohled na díla, která by mnozí na takovém místě nejspíš ani nečekali. Sevržený prostor využívají k tomu, aby zachytili, co považují za nejpodstatnější, a vytvářejí nový druh literární reflexe, kombinující přímý jazyk sítí s odbornějším pohledem.

Bookstagramová reflexe literatury není nutně ani horší, ani lepší – je zkrátka jiná, s etablovanou kritikou nesrovnatelná, ale v digitalizovaném světě nevyhnutelná. Akademická sféra má často tendence se vůči ní vymezovat, zajímavější by ale bylo, kdyby ji začala zkoumat. Za několik posledních let totiž pestrá a rozrůstající se síť ovinula všechny žánry i témata. A bude zajímavé pozorovat, jakým směrem se bude posouvat dál.

Autorka je publicistka.

Někteří tvůrci se na instagramu rozepisují i v komentářích. Ilustrace Kristina Láníková

gram se pomalu zaplňoval selfies s knihami, amatérskými recenzemi, čtenářskými výzvami i krátkými videi. A knižní blogy začaly umírat.

Bookstagram nabízel ve srovnání s blogy možnost rychlého růstu, větší dosah i úrodnější půdu pro budování stabilní základny sledujících. Brzy si to uvědomila i nakladatelství a internetová knihkupectví – bookstagrameré pro ně totiž znamenají levnou pracovní sílu na poli marketingu. Systém je nastaven jednoduše: nakladatelé hromadně rozešlou recenzní výtisky pár desítkám pravidelných příspěvatelů, kteří své sledující provedou procesem čtení – od rozbalení balíku přes prvotní i průběžné dojmy až po finální hodnocení. Literární novinky přitom propagují zcela zadarmo, respektive směnou za zaslanou knihu. Nejvýdělečnější nakladatelské domy, jako jsou Euromedia Group a Albatros Media, tak mohou mezi čtenáře dostat

Instagramová recenze nemůže nahradit klasickou recenzi nebo literární kritiku. Na tom by se pravděpodobně shodli jak bookstagrameré, tak publicisté a kritici. Prostředí instagramu není na delší články stavěné, tvůrce limituje neviditelná hranice 2200 znaků, do které se musejí v příspěvku vejít (někteří se proto často rozepisují i v komentářích pod ním). Sociální síť jim ale nabízí tvůrčí prostor pro seberealizaci, a je proto dobrou startovní čarou pro každého, kdo by se chtěl v kritickém psaní dále posouvat. Koneckonců nebyť právě instagramu, kam jsem dříve sdílela minirecenze a kde se mi podařilo spojit s literárními publicisty, trvalo by nejspíš mnohem déle, než by se mi naskytla první šance vydat se směrem publicistiky. Uživatelsky je instagram totiž mnohem přívětivější než blogy, lidi snáz propojuje a nevyžaduje složité přednastavení. A je pozoruhodné, že se zrovna na principiálně vizuální platformě, které

PERFORMANCE AND DANCE FESTIVAL

BAZAAR

POSTAREJME SE!
TAKE CARE!
23. – 26. 3. 2023

WWW.BAZAARFESTIVAL.CZ

BAZAAR FESTIVAL ZA PODPORY

LIVE PERFORMANCE BAZAAR RESIDENCIES ZA PODPORY

BAZAAR FESTIVAL PARTNERI

MEDIální PARTNERI

VSTUPENKY NA GOOUTCZ

DOKUMENTÁRNÍ TRAGIKOMEDIE
O ČESKÉM POJETÍ PANDEMIE COVID-19
OD TVŮRČŮ FILMU V SÍTI

JE PODVOD!

SCÉNÁŘ A REŽIE VÍT KLUSÁK
MARIKA PECHÁČKOVÁ

V KINECH OD 16. BŘEZNA

The Best!
(in covid)

VELKÉ NIČ

HYPER MARKET FILM

JAN BARTA

Česká televize

Člověk

Mediální partneri

BIG MEDIA

TOTALFILM

RESPEKT

NOVÝ PROSTOR

A2

400 ASA

A2 JE VÍC NEŽ ČASOPIS.

Společně vytváříme
prostor pro kulturu.
Podpořte vznik nového
webu a další projekty
v naší kampani A2023
na Donio.cz.

Lukáš Prudík: Angel's Egg, kombinovaná technika na plátně, 2022

Lukáš Prudík: The Eye of The Arp 244, kombinovaná technika na plátně, 2022

Pět dolarů měsíčně

Ukrajinský spisovatel, který už podruhé narukoval do armády, ve svém eseji reflektuje, co válka udělala s jeho vnímáním času, vztahem k umění a schopností psát. Vedle videí na TikToku a her v telefonu mu na frontě zůstalo jediné – „hudba, při které člověk ožívá“.

ARTEM ČECH

Nevím, kolik času musí uplynout, než se podaří pochopit a zhodnotit všechno, co nás za dlouhé měsíce plnohodnotné války Ruska proti Ukrajině prorostlo svými ostrými kořeny. Na vytvoření kulturního artefaktu, který by se měl zrodit ze zkušenosti velké války, není ani pomyslení. Prioritou jsou teď generátory, nafta, sekery, prostředky na čištění zbraní a teplé vložky do vojenských bot. Jakýpak kulturní artefakt? Jaké umění? O čem mluvit a psát, jaká slova volit, aby výstižně odrážela realitu, v čem hledat nový smysl, jaké syžety vymýšlet? Nic z toho, hlavně je přežít. Smysl budeme hledat potom. Potom začneme psát. I filmy natočíme. Nebudeme šetřit sofistikovanou a nebanální obrazností. Všechno bude. Jednou.

Umění vzniklé za války vychází z dané situace, je expresivní, jedná se o okamžitou fyziologickou reakci na podněty. Často jde o umění plakátové, aktuální, které však na své naléhavosti rychle ztrácí. To, o čem jsme mluvili včera, je dnes zapomenuto, nové podněty vyvolaly nové reakce, na povrch se vynořil pomíjivý kulturní artefakt. Na jedno použití – a hned je pryč. Spolu s přívalem informací proletěl komínem jako dým a zanechal na stěnách lehounký poprašek sazí. Samozřejmě tomu bývá i jinak: některému z básníků, dokumentaristů či umělců se čas od času podaří spolu s krví vychrchat i takové sraženiny koncentrované bolesti, takové otisky současnosti, z nichž se stanou působivá díla naší chimérické, temné, a zároveň v mnohém i světlé doby. Někteří dokážou hojit rány humorem či něhou, jiní vskutku talentovaně navlékají ta správná slova a nezapomenutelné obrazy na nit, již se držíme, abychom se mohli vléct kupředu. Pro mě to ale neplatí. Moje nit se zachytila kdesi za jedním z těch záhybů křivolakého labyrintu.

Debutová válka

Kdysi to ovšem bývalo jinak. Moje „debutová válka“ – odsloužil jsem si téměř půldruhého roku v řadách Ozbrojených sil Ukrajiny v letech 2015 a 2016 – mi dala kromě mnoha rozličných zkušeností i jednu velmi specifickou. Za deset měsíců, které jsem strávil poblíž fronty, fakticky na jednom jediném kousku země o rozloze přibližně 10 × 400 metrů, jsem dokázal obvyklé chápání plynutí času převést do nové formy: požitek pramenil z toho, že čas neexistoval, zdálo se, jako by můj život byl nekonečný, stejně jako byl nekonečný můj pobyt v tom prořídlém remízku nedaleko Popasné. Čas jsem nebral v potaz, vlastně jsem jím pohrdal, jeho přítomnost

jsem ve svém životě nevnímal. Proto jsem ve chvílích přestávek mezi plněním vojenských povinností pociťoval jeho nezměrnost a dovoloval jsem si dívat se klidně i na pět filmů za den, celé hodiny jsem poslouchal hudbu a byl jsem schopen napsat deset až dvacet tisíc znaků umělecké prózy. Tehdejší zkušenost v armádě mi umožnila hodně psát, stávil jsem kolem románu lešení, budoval jsem text patro za patrem. Psal jsem lehce a hojně, jako bych se celý další život – po válce, po demobilizaci, po smrti – nechystal psát vůbec. Psal jsem o běžných každodenních dramatictech, vzdálených válce a všemu tragickému. Nejméně ze všeho se mi chtělo psát o válce. Přesněji řečeno, nechtělo se mi o ní psát vůbec. Tehdy jsem se zapřísahal, že pokud vyvážnu z této bezedné časové studny, z této jámy, která mě na tak dlouhou dobu pohltila, už se nikdy do armády nevrátím a oddám se výhradně psaní.

Slovo jsem však nedodržel, neboť letos jsem opět vzal do rukou zbraně. Dalo by se zamýšlet nad tím, proč se tak stalo a proč jsem se já, jako téměř milion jiných ukrajinských občanů, takto rozhodl. Teď jde ale o něco jiného. Tentokrát se mnohé změnilo, zvlášť ve mně. Nemám pocit, že bych měl kromě plnění bezprostředních povinností velitele družstva sílu či možnost žít ještě nějakým jiným životem ve vnitřní emigraci. Zdálo by se, že armádní rutina poskytuje řadu možností, jak si zorganizovat volný čas, hodiny čekání jsou totiž o mnoho delší než chvíle, kdy se plní bojové či jiné úkoly. Jenže já kromě role vojáka nic jiného nezvládám a ani nechci, všechno dělám po kouscích a na žádnou činnost se nedokážu pořádně soustředit. O čem psát? Jaký smysl v tom všem hledat, jaká slova volit, jaké náměty vymýšlet? Skutečnost prostupuje vším, je bohatá na události, nenechává prostor pro iluze, namísto toho člověka nutí víc mlčet a myslet. Přemýšlet o tom, co bude dál, přemýšlet, dokud je čas, přemýšlet, dokud je možnost. Hlavní souputníci se mi stala ani ne tak válka, která prochází mým životem jako temné pozadí, ale moje staronová role mlčenlivého samotáře a poustevníka. Je příznačné, že kromě nemožnosti psát či vykonat jakýkoli tvůrčí počín, jsem náhle ztratil i schopnost ho konzumovat. Za všechny ty měsíce plnohodnotné války jsem nepřečetl jedinou knihu, neprojevil jsem zájem o jedinou kulturní událost, nedokoukal jsem žádný film, ale přeorientoval jsem se místo toho téměř výhradně na sjiždění krátkých videí na TikToku a na hraní jednoduchých her v telefonu,

kde člověk zapojuje jen reflexní funkce a primitivní reakce.

Od Chopina po Billie Eilish

A vtom se objevila hudba. Co může být banálnějšího než hudba jakožto nástroj autoterapie a zdroj pozitivní pro duši, která je na troud vyprahlá? Hudbu poslouchá bez ohledu na okolnosti celý svět. Válka, epidemie, inaugurace prezidenta či pohřeb monarchie, katastrofa národního rozměru či psychologické trauma z nešťastné lásky, svatba vzdáleného příbuzného či neutrální kulisa při dlouhé cestě k pobřeží Jadranu. Hudbu poslouchali v zákopech první světové války, na palubě Titaniku, ve vyšetřovacích místnostech věznic NKVD, v těsných čtvrtích Varšavského gheta, v bunkrech druhé světové války, v deštivých pralesích jižního Vietnamu, na mítincích u Lincolnova památníku, ve zničeném Sarajevu, v době oranžové revoluce či za revoluce důstojnosti. Hudba byla odvěkým souputníkem dějin, průvodcem v široširém světě, doprovázela různé emoční stavy jak celého národa, tak i jednotlivce.

Hudba se mi dokonce stala čímsi jako mithrilovou nití, silnou a magickou, která mě pojí s minulostí, tedy s mou existencí před velkou válkou, s tichem a klidem zimních večerů a letních prosluněných rán, kdy člověk přemýšlel ne o tom, jak zůstat naživu, ale o životě jako takovém, ne o další tragédii generace s charakteristickými archetypálními traumaty, jež Rusko s maniakální pravidelností způsobuje mé zemi, ale o nějakém typicky evropském smutku, který se točí kolem trápení jednotlivce, tvůrčích muk a hledání smyslu ve věcech postrádajících smysl. Bylo to blažené období, uplývající za doprovodu hudby z mé sbírky nahrávek. Stovky alb a výběrů počínaje Chopinem a Milesem Davisem až po Beatles, Toma Waitse a Run DMC. Od Édith Piaf a Mylène Farmer až po Blondie, Morcheebu a Billie Eilish. Moje hudba byla různorodá jako vložka obchodu s komiksy a repertoár na večer jsem si vybíral podle nálady nebo podle toho, jakou náladu jsem si ve své tiché a fádni existenci chtěl navodit.

Smíření se streamingem

Válka všechno změnila. Dlouhou dobu jsem nemohl hudbu poslouchat vůbec, zdálo se mi, že je to něco jako svatokrádež, nutil jsem sám sebe být chladný a bezcitný, soustředit se na válku a nebezpečí, na zvířecí strach a tupou bolest. S hudbou jsem se nořil do normálních stavů, které se nehodily k pocitu nevyhnutelnosti, šoku a hluboké strnulosti. To vše

BJØRN RUNE LIE: VLČKŮV HVIZD

BAO

BAOHEMIAN BOOKS SINCE 1999

SVĚTOVÉ
OBR. KNIHY
Z BAOBABU!

ŠINSUKE JOŠITAKE: MOŽNÁ JE TO JABLKO ANDRÉ FRANÇOIS: ROLAND

O tvorbě a umění v době války

Donk: Behind the Old Blue Last. Foto KylaBorg (CC-BY-2.0)

si žádalo ticho. Jak vnější, tak i vnitřní. Navíc jsem si prostě a jednoduše nemohl zvyknout na to, že nemám možnost poslouchat hudbu na fyzických nosičích. Ničil mě nezvyklý elektronický formát. Po přirozeném zvuku, který se linul z pásky, se digitální formát zdál příliš pronikavý a ostrý jako mrazivý závan. Člověk si ale zvykne na všechno, zvláště když nemá na výběr. A já na výběr neměl, proto jsem se smířil s hudbou z telefonu, i s tou streamovanou. A co víc, v určité chvíli jsem si uvědomil, že AirPods a Spotify mi nahradily nejen analogový poslech, na který jsem byl zvyklý, ale i komunikaci, přátele, a dokonce všechno to umění, které mě obklopovalo před válkou. Literatura, malířství i film zmizely jako nemístné, rudimentární, a dokonce znepokojivé prvky minulého života. Hudba kupodivu zůstala. Stala se mou součástí, mou inspirací a stimulem, abych prožil ještě jeden den, mým kompasem v topografii nové hořké reality.

Na jednom z pravidelných on-line sezení se má terapeutka zeptala, zda poslouchám hudbu, a pokud ano, tak jakou. „Hudbu dětství a mládí,“ odpověděl jsem. „A jaká je to hudba?“ přeptala se. „Popište ji.“ „Je to dobrá hudba,“ řekl jsem. „Hudba, při které člověk ožívá.“

Hudba, při které člověk ožívá. Když je temno, když se cítí strašně a osaměle, když drží hlídku u postavení protivzdušné obrany nebo jede temným lesem do sousední vesnice, když sedí v úkrytu na kraji lesa, kde profukují chladné severní větry, a pořád dokola přikládá dřevo do kamen, když nemá žádné pocity, protože je všechny utopil v černém blátě kdesi uvnitř sebe už na začátku války,

když se chvílemi cítí, jako by byl mrtvý, tehdy se objevuje hudba, díky níž ožívá. Hudba, kterou si pamatuje jako zcela konkrétní fyzický předmět. Kazeta, kterou držel v ruce ve svých řekněme deseti či dvanácti letech, plastová krabička, barevná ilustrace na papírovém přebalu. *Crash! Boom! Bang!* od Roxette, *Jazz* od Queenů, *Violator* od Depeche Mode, dvojité album *The Wall* od Pink Floyd nebo potrhlý Dr. Alban na přebalu *Look Who's Talking Now*. A ještě *Brothers in Arms* od Dire Straits, *Zebra* od Yello či *Hunky Dory* od Davida Bowieho. Všechno se to ve mně najednou zpřítomňuje jako světlé stíny provinčního dětství, stojím vedle stříbrného přehrávače Radio-technika a prohrabuji se otcovými nahrávkami, dlouho vybírám hudbu, která se mi bude hodit k náladě, potom ležím uprostřed pokoje na šedivém koberci se stopami po plastelíně, zpěvuji si a po svém vyslovuji neznámá anglická slova. Tehdy nebyla ani válka, ani temné lesy, ani minulost, o které člověk pořád přemýšlí, ani budoucnost, o níž se mu přemýšlet nechce. Bylo tady a teď, živá muzika, byl jsem živý a živí byli všichni, koho jsem měl rád svým pubertálním srdcem...

Neuskutečněná přání

No dobře, hudba je hudba. A co literatura?

Asi tak jednou za dva týdny psycholožka našeho praporu pořádá pro naši rotu skupinová sezení. Nedávno jsme se učili psychologické postupy proti vyhoření. Z celé roty přišlo na tato cvičení asi dvacet vojáků. Převážně se jednalo o ty, které se podařilo odchytnout a posadit za stůl. Rozložili jsme se v hale jedné opuštěné vily na severu země, která

nyň slouží potřebám ukrajinské armády. Psycholožka, žena přibližně mého věku, plná falešného entuziasmu asi jako konferenciér v lázeňském hotelu, rozdávala úkoly. Při jednom z nich jsme měli říct větu „Nikdy jsem nebyl...“ a pak uvést profesi nebo činnost, která se nám velmi líbí, ale nikdy jsme se jí nevěnovali. Takže my – střelci, kulometčíci a granátometčíci – máme za úkol promítnout si v mysli svá neuskutečněná přání, zaměřit se na ně a poté věnovat určitý čas pokusu o jejich uskutečnění.

Z dvaceti lidí dva nikdy nebyli tanečníky, tři nikdy nebyli zpěváky, dva nebyli umělci, jeden nebyl pianistou. Téměř polovinu z dotázaných lidí nic nepojilo s kulturním prostorem (výjimkou jsem byl jen já), a přesto měli určitou úctu k tvůrčím profesím. Manažeři, právníci, automechanici, řidiči, úředníci, z nichž armáda v době války setřela veškerou individualitu, náhle otevřeli průchod svým skutečným přáním. Ale žádný z nich, a tím jsem si jist, nic neudělal a nikdy neudělá pro to, aby se k realizaci této své touhy přiblížil. Jestli je to dobře nebo špatně, že se tito lidé nikdy nestanou tanečníky, zpěváky nebo spisovatelem, to nevím. I když si myslím, že po válce se najdou tací, kteří poprvé prověří své schopnosti v různých druzích umění, v devadesáti procentech případů to bude mít terapeutickou, ne kulturní funkci. A za dva, za pět či za deset let budou na ukrajinské kulturní scéně plus minus ti samí aktéři jako předtím. Pokud přežijí, samozřejmě. Oni, tedy my, budou posílat do světa staré, byt' nově přehodnocené významy, jimiž bude prosakovat chimérická obraznost inspirovaná válkou a typické

syžety, jen v novém, krvavě temném přebalu. Všechny je, tedy nás, budou ještě nějaké to desetiletí zvat na mezinárodní festivaly, konference a kulturní akce, budou se zabírat našimi traumaty, jako v kunstkameře si prohlížet naše hluboké jizvy, budou dávat peníze na film, divadlo a literaturu, budou se nás snažit usmířit s nepřítelem a znovu a znovu promlouvat o léčivých účincích kultury.

Nikdy jsem nebyl spisovatelem

Co se mě týče, na zmíněném sezení jsem řekl, že spisovatelem jsem nikdy nebyl, čímž jsem mezi ostatními vyvolal údiv. Už sám pro sebe jsem dodal, že jsem nikdy nebyl takovým spisovatelem, který by nemusel kombinovat svou literární činnost s jinými profesemi. Vojáci běhají se samopaly, kdežto spisovatelé sedí v útulných kabinetech v kožených křeslech a píšou. Nebo na ostrovech u sklenky rumu vzpomínají na své pařížské mládí. Ne, já nechci být vojákem. Nenávidím zbraně, nenávidím vojenskou romantiku, armádní systém, válku. A v téhle příliš hlučné samotě se necítím ve své kůži a je mi dokonce zle. Chci usadit svůj zadek do koženého křesla a na jazyku pocítit sladce štíplavou chuť rumu. Co na tom, že moje mládí minulo na hlavních ulicích Kyjeva počátkem nového tisíciletí, a ne v Paříži dvacátých let minulého století. Na druhou stranu – měl bych vůbec o čem psát, kdybych v životě neměl všechny ty jiné činnosti, které mě po celou dobu od literatury odváděly?

Už dávno jsem se rozhodl, že pokud se mi náhodou poštěstí vrátit se k někdejšímu životu, pokud si náhodou vzpomenu, jak se skládají slova do vět a věty do velkých románů, těžko o této válce něco napíšu. Žádný umělecký text. Namísto toho budu psát o lásce. O hudbě. Protože láska, ať už nyní přebývá v jakékoli anabioze, je to jediné, co nás hrůsně drží v této realitě. A hudba je to jediné, co tuto realitu činí snesitelnou. Jsem si jistý, že se najde někdo, kdo bude o válce psát. Velmi brzy se objeví stovky různých těžkopádných hrdinských románů a typických deníků plných nudného patosu, stejně jako opravdu silných dokumentů doby a hlubokých textů. Přinejmenším chci věřit v to, že se v naší literatuře objeví talentovaná díla věnovaná této válce, která se neutopí pod lavinou jednotvárné, nudné afektovanosti. K umění kompromisy nepatří. Výhodami pro ty, kteří těžce vybojovali vítězství, se mají zabývat sociální služby, ne kulturní sféra.

Nevím, kolik času musí uplynout, aby člověk dokázal všechno pochopit, zhodnotit nebo se dobrat nejvyššího možného porozumění tomu, co se s námi děje. Ve skutečnosti je mi to lhostejné. Mám totiž něco, s čím se nehodlám rozloučit, ať se stane cokoli, něco, co mě oživuje. Nekonečný svět hudby, která je vždycky se mnou, a to za pouhých pět dolarů měsíčně.

Autor je spisovatel.

Z ukrajinského originálu **Pjať dolariv na misjac**, publikovaného na portálu Rozstaje.art, přeložila **Terезa Chlaňová**.

Text vznikl v rámci projektu Ukrainian authors for Europe. Europe for Ukrainian authors, organizovaného sdružením Rozstaje.art s podporou České asociace ukrajinistů. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím Visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je rozvíjet myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Generuju nadšence

S Karolínou Meixnerovou o popularizaci národního obrození

Bohemistka Karolína Meixnerová začala během pandemie covidu-19 natáčet krátká videa o významných postavách české literatury 19. století. Zeptali jsme se, proč je právě její prezentace osobností a událostí národního obrození tak úspěšná, jaký je její vztah k literární vědě či jak akademická obec pohlíží na její aktivity.

MARTA MARTINOVÁ

Vystudovala jste bohemistiku, ale vtipná videa, jimiž jste se proslavila na českém knižním instagramu, mají k vědě daleko. Jak se na vaši práci dívají akademici?

Ze začátku jsem se bála, že se proti mně akademická sféra vzbouří, ale jak jsou různí lidé, jsou různé i reakce na to, co dělám. Existují vysokoškolské učitelé, kteří se mým videím smějí, a dokonce je doporučují svým studentům. Ještě mě nikdo nekonfrontoval přímo s nějakou výtkou, ale dozvídám se občas z doslechu, že má videa někdo na semináři zakáže. A už jsem slyšela i to, že na ministerstvu školství jsem nepopulární téma.

Může se zdát, že akademikům lezu do zelí, že popularizuji něco, o čem mnoho let bádají a sepisují tlusté publikace, které nikdo nečte. A pak si přijde Meixnerová a má téměř čtyřicet tisíc fanoušků na instagramu... Lidé mi ale často píšou, že se díky mně přihlásili na bohemistiku nebo že si díky mně něco přečetli. A je přece lepší se k textu nebo studiu dostat i na základě podobného videa než vůbec. Na českou literaturu upozorňuji způsobem, který funguje. To, že se někomu ten způsob nelíbí, naprosto beru, ale zase mi nikdo nemůže upřít, že to má na čtení české literatury pozitivní dopad.

Vystudovala jsem bohemistiku na Filozofické fakultě UK a před deseti lety bych si pravděpodobně o svém instagramovém účtu myslela něco velmi podobného jako jeho kritici.

Co bylo vaším impulsem pro natáčení videí?

Oslovila jsem nejprve Lucii Zelinkovou, která má sama instagramový účet @luciezela s více než sto tisíci sledujícími, zda by mi nepomohla s natočením podcastu. Zatímco ona sleduje současnou tvorbu, já se chtěla zaměřit na devatenácté století. Mělo to celkem úspěch, vytvořilo to určitý okruh fanoušků a ti si vyžádali ještě před covidem besedu o Boženě Němcové.

Můj původní instagram byl úplně jiný – sdílela jsem tam své básničky nebo méně známé, peprnější básně Jana Nerudy či Honzy Krejcarové. Zkrátka to byla prezentace bohemistky, která vyšla ze školy a potřebuje se nějak seberealizovat. Změnilo se to s videem s Boženou Němcovou v covidové pauze, kdy jsem nemohla jezdit na besedy. Bavilo to mě i lidi, a tak jsem začala natáčet videa pravidelně. Vztah Němcových už ale dávno není jejich ústředním tématem, nabalilo se postupně celé národní obrození.

O čem jsou vaše besedy a které jsou nejoblíbenější?

Beseda „Němcová, Havlíček“ u publika pořád vede. Je mi líto opouštět tohle téma, když ještě není vyčerpané. Osobně mám ale nejradši pořad „Rukopisy, Mácha, Tyl“. Besedy si objednávají i knihovny, kulturní centra, festivaly, většinou ale školy a přímo učitelé. Už

Má váš zájem o to, co je „za“ literaturou, i konkrétní odborné zázemí?

Určitě mne během studií ovlivnil docent Václav Vaněk, který při výuce taky používá „kontroverzní“ metody – ve smyslu, že seriózní výklad prokládá drbky a zakázanými historkami. Opravdový osobní zlom však nastal, když jsem pracovala jako asistentka produkce v České televizi a měli jsme za úkol natočit dokument o Boženě Němcové a jejím rodinném původu. Dostala jsem se tak k výkladu Heleny Sobkové a Miroslava Ivanova, kteří v rozporu s ostatními literárními vědci tvrdí, že je Božena Němcová potomkem rodu Zaháňských. To byl možná ten „aha moment“, kdy jsem si uvědomila, že o formě popularizace literárních témat se hádají mezi sebou i samotní literární vědci – a že čím větší kontroverze a čím větší tajemství, tím větší ohlas to bude mít.

Jak blízko se dostáváte k literární fikci?

Všude přiznávám, že si pravdu ráda okorením a dělám ji pohádkovější, právě aby to lidi víc vtáhlo. Dialogy pochopitelně formulují spíš tak, aby výsledkem byla nějaká historická informace, ale těžko můžeme tušit, jak konkrétně proběhly. A když si nejsem pravdou jistá, přiznám, že jde o drb. Tento přístup jsem zaujala v knize Průvodce literární hysterií 19. století. Já si nehraju na odbornou literaturu – otevřeně přiznávám, že literární věda je něco úplně jiného než to, co dělám já.

Zamíříte někdy do současnějších vod české literatury?

Václavem Havlem končím, o živých jen dobře. Mám v plánu se pustit do české moderny a přelomu devatenáctého a dvacátého století – tam už mám ale třeba velký problém najít výrazné autorky. A zatímco národní obrození je taková pohádka, která se dá vyprávět jako příběh, modernu už jako pohádku vyprávět nelze. I proto jsem váhala, zda se na časové ose posunout blíž k přítomnosti. Jenže pokud se chci držet svého hlavního cíle, tedy popularizovat českou literaturu mezi studentstvem, musím zkrátka jít dál.

Současnou literaturu se snažím sledovat alespoň soukromě, mám ráda Kateřinu Tučkovou, Petru Soukupovou, Petru Dvořákovou nebo Petra Stančíka. A taky ji čtu opravdu pro zábavu, abych pořád neležela jen v devatenáctém století.

Co zahraniční literatura?

Zkusila jsem udělat sérii adventních videí s Pýchou a předsudkem od Jane Austen, ale obecně se chci držet spíš české literatury. Výjimečně něco takového asi zopakují, nechci ale úplně změnit směr. Ani interpretace děl mě neláká, narušilo by to formát, který jsem si vybrala. Tím by se přesně měla zabývat literární věda, i když to je ode mne možná trochu alibistické.

A co tedy plánujete dál?

Dokončila jsem knihu Národní opruzení, která tematicky navazuje na už vydanou Literární hysterii, ale zaujala jsem trochu jiný přístup. V Národním opruzení využívám reálné postavy české literatury a historické události, jako je stoletá voda v roce 1845, kritika Posledního Čecha či pohřeb Josefa Jungmana, ale samotné příběhy jsou už smyšlené. Na obálce asi bude muset být velký červený nápis „Neučte se podle toho literaturu!“, aby byl klid... Zatímco ve videích nikdy nelžu, tady už si opravdu vymyslím. Chtěla jsem, aby ty příběhy byly ostřejší a pikantnější než skutečnost, trochu bulvární, ale zároveň aby všechno mělo reálný základ. Milostný vztah mezi Havlíčkem a Němcovou hodně lidí urazí, to se dá čekat. Každopádně, pokud má někdo potřebu hodnotit mou knihu jako „odpad“, má podle mě problém hlavně sám se sebou.

Karolína Meixnerová. Foto z osobního archivu

Ale vyrostla jsem z toho. Když totiž člověk hledá uplatnění přímo v tomto oboru, moc možností nemá. Proto jsem si vytvořila vlastní profesi, která mi dává smysl, baví mě a kterou mohu oslovovat i jiné publikum než to, které česká literatura vyloženě zajímá.

Za vašimi videi, i těmi nejjednoduššími, je navíc na první pohled vidět důkladná práce, ať už jde o rešerše nebo vizuální stylizaci. Není to styl „kniha se mi líbila/nelíbila a hotovo“.

Jenže běžný čtenář, který si rád kupuje knihy, potřebuje i něco takového. Chce se zkrátka jen dozvědět, jestli mu influencerka, jejímuž vkusu věří, knížku doporučí, nebo ne. Myslím si, že i bookstagramerky a booktuberky mají v knižním průmyslu své místo. A každý typ komunikace mluví na někoho jiného: YouTube sledují mladí lidé, které fakt zajímá jen to, jestli si knihu mají přečíst. A to je úplně v pořádku.

mě zvala i spousta univerzit. Moje besedy jsou stand-upy plné nekorektních vtipů a lidi se většinu času smějí. Ale vědě tak tvořím publikum, generuju nadšence tím, že literaturu podávám tak přístupně, jak to jen jde.

Pokud bych ale v besedách pokračovala stejným tempem další roky, tak vyhořím. Člověku připadá, že musí přečíst k tématu úplně všechno. To se mi stalo, když jsem chystala besedu s Franzem Kafkou, o němž je opravdu literatury nepřeberně. Den před besedou jsem pořad neměla hotovou přípravu, protože se na mě odevšad valily knížky o Kafkovi...

Přednášela jste někdy na akademické půdě?

Ano, v prosinci jsem byla na Masarykově univerzitě v Brně, to ale bylo spíš o tom, co dělám. V březnu jsem měla tamtéž besedu o literatuře a pivo – o tom, kdo s kým chodil na pivo a jaká díla u piva a o pivu vznikala. I univerzity mne zkrátka sledují.

Karolína Meixnerová (nar. 1993), známá také jako cojezo_e_, je česká influencerka, popularizátorka literatury (zaměřuje se hlavně na období romantismu a realismu kolem doby českého národního obrození). Prošla stáží v ELLE, psala pro magazín Reportér, pracovala jako asistentka produkce dokumentární tvorby v České televizi a v současnosti je produkční platformy Dramox. Je autorkou podcastu Literární hysterie, jehož knižní podoba vyšla v roce 2022 pod titulem Průvodce literární hysterií 19. století. Literární podoba navazujícího podcastu Národní opruzení vyjde letos.

Siete sú účinný nástroj

S Lenkou Macsaliovou o bookstagram, BookTube a BookToku

Různé typy sociálních médií nabízejí různé formy reflexe literatury. Internet ovlivňuje nejen to, co čteme, ale i jak čteme. S literární vědkyní a booktuberkou Lenkou Macsaliovou jsme mluvili i o vytváření čtenářských komunit či emocionalitě, která přitahuje publikum, nebo o tom, proč podstoupila celoroční výzvu nekupovat si knihy.

TÍMEA ZVOLÁNEKOVÁ
KAMILA SCHEWCZUKOVÁ

Na YouTube pôsobíte pod pseudonymom Inferno Na Polici už desať rokov. V posledných mesiacoch ale oveľa viac prispievate na instagram. Čo vás k tomu viedlo? Instagram sa mi zdá byť omnoho flexibilnejší a ústretovejší než YouTube. Ten mi poskytuje miesto, na ktoré môžem uploadovať videorecenzie či videoeseje, ktoré presahujú desať- a viacminútovú dĺžku. Viem sa v nich hlbšie ponoriť do problematiky vybranej knihy. Avšak samotná platforma mi neponúka v sebe už implementované nástroje produkcie a postprodukcie ako napríklad instagram, i keď sa ho pokúša dobehnúť zavedením funkcie „shorts“. Na YouTube publikujete videá, ktoré si väčšinu času upravujete cez zakúpené programy a pridávate do nich hudbu. Tá však musí byť zabezpečená z hľadiska licencie a autorských práv, takže si tvorca vyberie niečo z YouTube knižnice alebo, čo je ten pravdepodobnejší a frekventovanejší prípad, zakúpi si licenciu dodatočne.

Instagram ponúka viacero formátov: príspevok, príbehy a reels. Príbehy si viete následne pridať do „výberu“ a utvoriť si kompaktné rozprávanie o danej knihe bez hlbšieho editovania. Do všetkých formátov môžete vložiť aj hudbu, no autorskými právami či licenciou na hudbu sa vôbec nezaobráate.

A netreba zabúdať na to, že frekvencia prídávania obsahu na instagram a jeho dynamika a ľahkosť použitia je omnoho pohodlnejšia oproti YouTube. No napriek tomuto všetkému a tomu, že menej publikujem videá na YouTube a moja aktivita je výraznejšia na instagrame, neznamená to pre mňa úplný presun z jednej platformy na druhú. Skôr ide o striedanie formátov pri rôznom reflektovaní literatúry.

Môžeme hovoriť o trende migrácie knižných influencerov z YouTube na platformy s kratšími formátmi, ako je TikTok a instagram?

V tomto momente ťažko jednoznačne zafinovať, či ide doslova o „migráciu“ z jednej siete na druhú. Pred pár rokmi sa mohlo zdať, že knižní blogeri prešli na YouTube a následne v súčasnosti na instagram a TikTok, nie je tomu však úplne tak. Skôr by som to nazvala „preskupovaním“ čitateľskej aktivity a komunity. Napríklad česká knižná influencerka Lucie Zelinková tvorí videá na instagram a postuje o prečítaných knihách, ale zároveň sa podieľa aj na tvorbe podcastov. Popríklad kanadská booktuberka Ariel Bissett natáča videá, nahráva podcast Books Unbound s Raeleen Stuart. Publikujú príspevky v rámci ich podcastového instagramového profilu a zároveň si vytvorili čitateľský klub na Discorde. Čitatelia a tvorcovia majú možnosť neustále sa presúvať z jednej siete na druhú podľa potreby, od vyhľadávania a ponúkajú tipov na ďalšie čítanie po hlbšiu konverzáciu o prečítaných knihách.

Pre bookstagram, knižný obsah na instagrame, a BookTube, knižný obsah na YouTube, je charakteristický dôraz na výkonnosť, čím viac prečítaného, tým lepšie. V tejto súvislosti ste sama podstúpili celoročnú výzvu nekupovať si knihy. Prečo ste sa tak rozhodli spraviť?

V prvom rade nápad vznikol z mojej obľuby videotvorby Matta D'Avella a Nathaniela Drewa. Tí sa orientujú na sebarozvoj, kreativitu a v minulosti na produktivitu aj pomocou rôznych tridsaťdňových experimentov. V druhom rade to bolo rozhodnutie ekonomického charakteru a time managementu, keďže som v tom čase nastúpila na materskú dovolenku. No a v poslednom prípade išlo o to, skúsiť zistiť, prečo si kupujem toľko kníh s vedomím, že sa k ich prečítaniu nedostanem. Počas prvých mesiacov prišlo zistenie,

Lenka Macsaliová. Foto z osobného archívu

že si kupujem knihy „za odmenu“, či už som mala dobré alebo zlé obdobie. Ku koncu to už bolo skôr o tom, že som si všimla, akým používateľským, a teda aj čitateľským návykom som sa počas ročnej pauzy vyhýbala. Čím viac som bola aktívna na instagrame, sledovala knižné príspevky a vyhľadávala nový obsah, tým som mala väčší sklon si knihy kupovať, nedočítať tituly či stagnovať na literatúre, ktorá si vyžadovala hlboké čítanie. Konzumné správanie na sieti, potreba neustále vstrebávať nové podnety sa následne premietli do čitateľského správania a k strate pozornosti.

Vidíte vplyv internetu na spôsob čítania?

Ako čítajú booktuberi, bookstagrameri a vlastne my všetci v postdigitálnom veku? Čítame rôznymi technikami a spôsobmi. Od toho hlbokého čítania až po rýchločítanie ako skimming, skipping či scanning. Zatiaľ čo by sa mohlo zdať, že aktuálne booktuberi alebo bookstagrameri čítajú rýchlo a ich cieľom je konzumné, strhujúce, odpočinkové čítanie, pri ktorom čitateľ doslova preletí textom, nie je to definitívny a realite zodpovedajúci stav. Áno, je možné naraziť na príspevky či krátke videá používateľov, ukazujúc v nich knihy, ktoré mali zhltuté doslova za deň. Avšak objavujú sa čoraz častejšie reels či príspevky, kde napríklad vidíme, akým spôsobom čitateľ anotuje čítané dielo, a to nemusí ísť nutne iba o klasickú literatúru. Väčšinou je to práve odpočinková literatúra, napr. súčasný ľubostný román. Knihy tak na sieťach hýria všetkými možnými farbami, vety v nich sú zvýrazňované, zo strán trčia pestré papieriky a okraje stránok sú popísané poznámkami.

V centre recenzií knižných influencerov stojí dôraz na vlastný emocionálny zážitok a otázka, ako sa knihy čitateľom páčili alebo nepáčili. Ako sa k takémuto spôsobu hodnotenia staviate vy?

Treba si uvedomiť, že sa pohybujeme v spoločensko-kultúrnom digitálnom prostredí, v ktorom participanti preferujú a vyhľadávajú emocionalitu. Ako príklad si vezmime žáner angry review rozšírený v americkom kontexte, reakcie tvorcov na ukážky k novým filmom, seriálom či videohram alebo samotné instagramové reels, youtubové shorts alebo tiktokové krátke videá, ktorých obsah stavia aj na citovosti či emocionálnej odozve diváka. Osobne to považujem za prirodzené, i keď tú zážitkovosť a emocionalitu by som nesploštila iba na „páčilo sa mi – nepáčilo sa mi“.

Vo svojich príspevkoch vyzdvihujete ako jeden z hlavných pozitívnych

aspektov BookTubu a bookstagramu vytváranie komunit. Vidíte v nich priestor na emancipačný potenciál?

Doslova emancipačný potenciál je najvypleknejšie viditeľný azda na príklade instapoetry. Poézia sa stáva v online priestore ľahko vyhľadateľná a pre každého dostupná. Dokážeme sledovať jej reflexiu či už cez počet lajkov, srdiečok, zdieľaní, pozretí alebo aj cez komentáre. Zároveň sa instapoetry stáva platformou predovšetkým pre poetky rôznej etnicity a rasy. Siete využívajú ako účinný nástroj, prostredníctvom ktorého vedia jasne a v podstate okamžite artikulovať svoj postoj k sexuálnemu násiliu, menštruácii ako spoločenskému tabu, materstvu, k aktuálnym spoločenským udalostiam alebo politickým zmenám. A zase naopak to, čo sa deje na sieťach, teda posilnený záujem používateľov o poéziu, sa následne prenáša aj do pohybu knižného trhu. Napríklad Donna Ferguson pre The Guardian v článku 'Keats is dead...': How young women are changing the rules of poetry [„Keats je mrtev...“: Jak mladé ženy mění pravidla poezie] píše, že v spojitosti s instapoéziou boli v roku 2019 ženy vo veku trinásť až dvadsaťštyri rokov najväčšími konzumentkami poézie v Spojenom kráľovstve. Na trhu tak vzrástol predaj poézie za päť rokov o 48 percent na 12,3 milióna libier.

Na sociálnych sieťach aktívne komunikujú so svojimi čitateľmi aj niektorí autori.

Ťažko tak s Rolandom Barthesom prežívať smrť autora. Ako táto skutočnosť môže ovplyvňovať vzťahy v literárnej komunikácii? Naskytajú sa ešte ďalšie roly, ktoré spisovateľ môže zastávať?

Spisovateľ sa môže na sieťach stať svojim vlastným dokumentaristom. Vo virtuálnom priestore zdieľa kúsky vlastnej práce. Tá môže nadobúdať podobu digitálneho denníka pomocou blog postu, tweetu, shortu, reels, príbehu, príspevku, fotky na facebooku, newslettera či statusu. Otvára sa tu tak možnosť priamej interakcie autora a jeho čitateľa či priaznivca, ktorému je umožnené nahliadnuť do zákulisia tvorby, ale zároveň môže jeho fanúšik vstúpiť aj do tvorivého procesu. Na zahraničnom instagrame sa napríklad autori v príbehoch pýtajú svojich čitateľov, čo by mali použiť v knihe a podobne. Okrem toho však spisovateľ môže zastávať napríklad úlohu glosátora súčasnej pozície autora a jeho práce, fanúšika verejne hodnotiaceho filmy, seriály, knihy, poprípade zastávať rolu marketéra, promotora vlastnej tvorby. Nastáva tu pohyb od statusu „hotového spisovateľa“ k tvorcovi, ale aj od autora k fanúšikovi.

Lenka Macsaliová (nar. 1989) vystudovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave obor slovenský jazyk a literatúra. V Ústavu slovenskej literatúry SAV se výzumno zaměřovala na pseudohistorismus ve slovenské literatuře šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Jako redaktorka působila na webu gamesite.sk, v redakci periodika Slovenská literatúra a aktuálně působí v Knižné revue. Provozuje youtubový kanál Inferno Na Polici.

MEDITACE PROTÉKAJÍCÍ CHVÍLE

Leitmotivem cyklu básní Adama Borziče je paradoxní situace, v níž vyprahlost a žízeň doprovází tající led a stoupající hladina oceánů. Ekologický apel, který pojmenovává pomalý konec věcí, jak je dnes známe, střídá meditativní ponor i autorovo typicky smyslné víření okolního vesmíru.

*Skočil jsem do prázdna
a chytil svoji kořist
Sv. Jan od Kříže*

I.

Otrávené řeky naplnily břicha a sudy.
Vytékaly z uší a nosů.

Tři řeky.
Tři prameny.
Tři copy.

První: nevědomost.
Druhá: chtivost.
Třetí: nenávisť.

První plodí druhou.
Druhá plodí třetí.
Třetí plodí první.

Všechny se slévají v jediném vodním kole.
Stín za stínem pluje. V tubě. V tobogánu.
Kruhy stínů, kuličky stříbra, hroty per.
Kruh za kruhem. Z jedné strany oka
čisté jak Himálaj. Z druhé strany oka
splašky a sračky v jediné jedovaté vlně.

Otrávené řeky proudí rovnou do středu srdce.
Vtékají do toho nebohého masa chvění
pomalu a jistě, černě tečou
a čirost života mění
v plovoucí jeviště, na kterém
se prohánějí přeludy, přízraky, mimikry
na vodních skůtrech.

Odstup a pohled tedy –
otvorem ve zdi: Hladina,
na níž plave ptačí hnízdo unášené
zvukem tenké píšťaly.
V tomto malém okénku
naděje bílá špice plachetnice
brázdí oko chvíle –
jehla v ruce japonské sestry.

II.

Co všechno lze zachránit?
A jezdec s hořícím cárem Země vyrve
z ruky... Ne. Stane se to postupně.
Postupně budou věci
mizet. Ztrácet se. Stojím v černé vodě
táhlé myšlenky

a připomínám pelikána,
do zenového rukávu chvíle
nabírám zlomky
dvacátých let
21. století.

Duše je na začátku
i na konci
ve vši nestálosti – nevěrnosti věrná kráse laku,
jeho postupnému opadávání.

A tak myslím často na to, že v sedmdesáti
se už nevykoupu ve vaně.
Možná proto už teď žiju bez vany
a koupu se u přátel na večírcích.
Vana je svátek. Rád se koupu
v cizích bytech.
Je to test věrnosti.

Nakonec byly doby, kdy se koupaly
jen kurtizány & mniši. Ne. Vana přebolí.
Zůstane vzpomínka:
v pění jedno dlouhé odpoledne
rilkovsky opojen hudbou znělého ticha
splétal jsem poprvé Orfické linie
a slyšel cinkat smích v lesním zátiší.
Ne. Vana přebolí. Horší bude žízeň.

III.

Žízeň plodí strast.
Bodlák na poušti.

Ale po čem žízni?
Po tekutině života?
Po vodě, spermatu, krvi?

Po plynoucích sekvencích,
v nichž zpívají
hvězdy & palmy
a fíky na tržišti smlouvají
s varlatým tichem?

Po přelévání těl,
která se přelévají do dalších těl
za bílého svítání, které se promění
v červenou niť, aby se vyhoupla
zlatá koule nad nahé město?

Ta těla se podobají ptákům,
kteří ve střešních světech
střásají poslední květy noci
k nohám mladého dne.

A když už by se průsvitný
Mladík s vejcem v podpaždí
opírající se o rozkvétající hůl
chtěl vydat do ulic,
objeví se velký chlupatý
Muž s vousem
umaštěným v kachním sádle
a lidské krvi.

A žízeň po životě
začne žrát život?
Nožičku naloženou do octa
ukousne bůh s fosforeskujícími vlasy,
kosmicky masitý červ.
Hlavičku? Ručičku?
Prstíky? Je libo?

Žízeň po životě
zhltně život?
Nikdo se nestačí
napít dost rychle?

IV.

Ocitám se na obdélníkovém náměstí
úplně sám, dokonce i holubi
na okamžik odlétli,
lovit jinde odpadky.
S otázkou žízně na rtech,
gestikuluju jako herec
navlečený do prostěradla,
jehož performance
nemá žádné diváctvo
a může zcela svobodně
plynout s prostorem.

Au. Sucho v krku. Sucho na rtech.
Kapka sliny vyschla
jako koryto řeky, v níž dětství
plavalo naznak. Sucho žízně.

Zahnat žízeň vidinami?
Kreslí na obzoru kupole a draky,
prosklené stropy a v nich kroužící
mraky v barvě sépiového rizota.
Ne. Fata morgána žízně
neumí odemknout klenotnici
obrazů. Obrazy vytékají
z vidoucího srdce,
které napájí svět.

Žízeň je bez okamžiku. Proto stačí
na okamžik
okamžiku podlehnout:
Vzdát se jarnímu slunci
a jsme napojeni jako koně
v prašném dni, když dorazí ke starému
stavení, před jehož vraty stojí studna
a strom. Možná akát. Nebo platan.
Jen slavík ví jistě.

V.

Když roztají ledová království,
oslnivě bílé obří kostky

se rozpustí v temných severních vodách
jako cukr v černém čaji.
Hladina světových oceánů stoupne
o šedesát metrů.

Zkouším si představit, kam sahá šedesát
metrů, ale moje výšková představivost
je chabá. Zkouším na náš dům položit
další dům a pak další dům,
ale protože trpím závratí
a nechci si vyvrátit krk,
nechám toho.

Kolik měst ten masiv pohltí?
Kolik staletí pozře?
Kolik přítomnosti utopí?

A kolik stromů se ponoří na dno
a jejich kmeny přes sebe budou padat
jak stěžně pirátských lodí?

Ve středu Evropy, v zemičce,
kterou oblévá moře jen v básních,
to zní jako průměrný scénář k dalšímu
seriálu, který začne špatně.

Máme snad slavit prozíravost
praotce, který zabodl hůl
do kypré půdy lemované horami,
až se včely rozlétly do stran
opojené českým štěstím?

Ne. Nic nebudeme slavit.
Ani suchozem není ostrovem.
Tak jako žádný člověk. A žádný osel.
A žádná osika. Každý a všechno
je mořem života. I jeho žízni.

VI.

Zbývá okamžik?
Jen okamžik? Co to je?
Okamžik...

Potkávám Dogéna Zendžiho
na benátské piazzettě
v houfu japonských turistů.
Bez černého roucha, v bílé
plátěné čapce, s fotákem
v ruce, loví zlatého lva,
slunce sv. Marka.

Příhodně,
potkat ho právě zde. Myslím na
jeho myšlenku, že každý den
skládá se z šesti miliard
časových úseků, a lámu si hlavu,
jak to spočítat.

Stál ve vánici sakur
a počítal, když květy snášely se
neslyšně k zemi? Tak rychle
uměl počítat? Tak jarně?

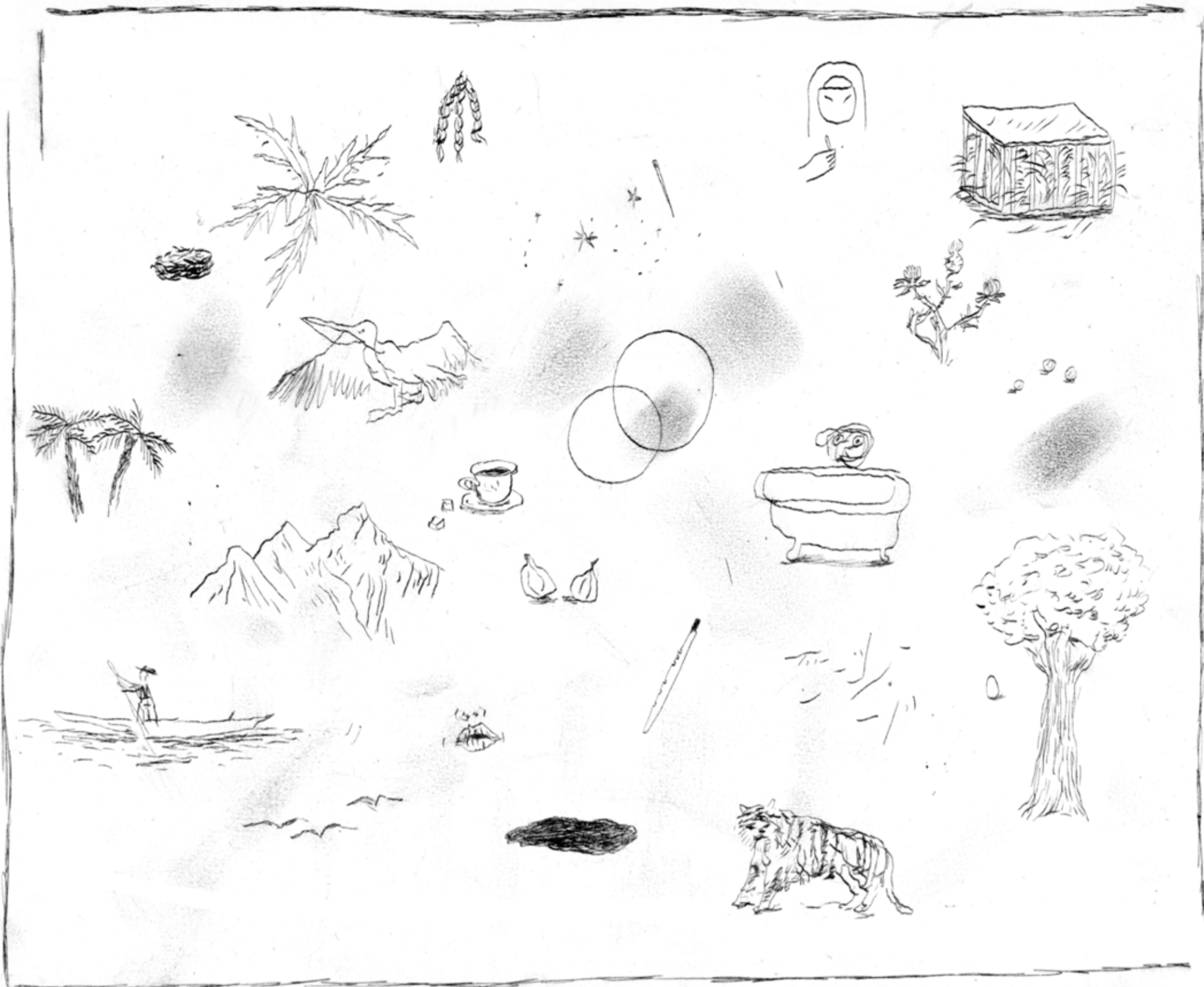
Gondoly jsou ovšem
drahé i tohle jaro.

Neznají zenové počty
ani konec světa,
vydělávají, jak to jde.

VII.

Jaro a podzim v souzvuku.
Zrcadlí se plochy stále ještě
existujících ročních dob.
Křehký stvol předjaří
a křehký snop září
vzájemně se odráží
v ročním kruhu střední Evropy.
Ty sám sobě pozdním létem,
snad babím, indianským,
kdo se v tom vyzná,
když všechno vysychá.

Adam Borzič

Ilustrace Barbora Kicová

Dnes ovšem mokré a temné
ovzduší neděle před rovnodenností.
Život odtikává melancholii.
Na rubu broušené vlny
otevřená plošina
nezníitelného diamantu.
Několikrát jsi ho už poválel na jazyce,
jeho chuť, chuť vteřiny
čerstvě načechraného tabáku.
V tabákové trhlíně prostor bez konce.

VIII.
Propadneš se staletími,
trhlina se rozšiřuje,
z prostoru se vynoří
tři dívky
v zeleno-bílých šatičkách.

Jedna krouží doleva.
Druhá míří doprava.
Třetí víří ve středu.

Vánek z olivového háje
jim čechrá medové vlasy,

fouká do uší dech píšťal,
sotva se chodidly dotknou země.

Z nebe padá benátský déšť
a skrání jejich tanec.
A ony se smějí jako jaro.

IX.
Možnost.
Slovo-chléb
krájený na novinách.
Dáváš si dnes modrou schůzku
se stínem Gottfrieda Benna.
Má červenou kravatu.
A ty myslíš na jeho hněd jako koňak.
Na jeho malajskou žlut.

20. století se v jeho básních
ukáže celé, v hrůzné pošetilosti i odvaze
se mýlit.
Cítíš, že ten neúprosný smutek sídlí v mozku
se napřimuje a pohlédne za obzor
a slyší kmitočety,
vlnobití nicoty, která úlevně zouvá si boty

a klesá do křesla,
zapaluje si doutník a spí ---

Beztak se honíš za jiným prázdno.

X.
Mé prázdno je karafiát.
Nahá květina, kterou zvedne
obřadně ze země
hubený mužík
a strčí si ji do tlamy

Klec plná slámy
a perly...

Neplač, tygře,
představení
zatím nekončí...

Mé prázdno,
tázavé,
ale měkké.

Nelze se ničeho chytit,
ale lze...

Adam Borzič (nar. 1978) je básník, překladatel, publicista a terapeut. Od ledna 2013 je šéfredaktorem literárního občasníku Tvar. V posledních letech vydal sbírky Legendy (Viriditas 2022), Šišky za úsvitu se lživě smějí (Malvern 2020) nebo Západo-východní zrcadla (Malvern 2018). Společně s Kamilem Bouškou a Petrem Řehákem tvoří skupinu Fantasia.

Nové knihy v **display**

Úvod
do komparativní
planetologie

Lukáš Likavčan

Neklidné hranice:
Posthumanistická
planetární (po)etika

Jiří Sirůček

Úvod
do komparativní
planetologie

Lukáš Likavčan

Neklidné hranice:
Posthumanistická
planetární (po)etika

Jiří Sirůček

www.display.cz Dittrichova 9/337 120 00 Praha 2

Mezinárodní festival
divadelních škol

33. ročník

SETKÁNÍ/ENCOUNTER

28/03/2023 — 01/04/2023

www.encounter.cz

Pořádá: Hlavní mediální partner: Za finanční podpory: Pod záštitou:

Od roku 2018 dovážíme a distribuujeme zapařistickou kávu v Česku a na Slovensku.

Podporujeme zapařistické komunity i spřízněné projekty u nás. Jsme družstvo Black Seeds.

„SNAŽILI SE NÁS POHRBÍT,
ALE NEVĚDĚLI, ŽE JSME SEMÍNKA.“

BLACKSEEDS.NET

literární procházky **A2**

18. března / 10:30–15:00
sraz na nádraží Čelákovice-Jiřina

Voda v krajině

s Petrem
Petříkem
a Martou
Martinovou

Více informací
a prodej vstupenek na
www.eshop.advojka.cz.

Podpořilo:

MINISTERSTVO
KULTURY

Rozpad pravidiel

Od ficovskej hniloby pod povrchom k Matovičovej kompletnej erózii

Pät let po vraždách Jána Kuciaka a Martiny Kušnírové trvá na Slovensku hrozba návratu mafiánskeho štátu. Souvisí predovšetkým s antisystémovým posunom Ficovy strany SMER, jejích prípadné volebné víťazstvá by mohlo zásadne zmeniť dosavadní směřování země.

ZUZANA KEPPOVÁ

Pät rokov po vražde investigatívca Jána Kuciaka a jeho družky Martiny Kušnírovovej poznáme tresty pre vykonávateľov vraždy a v apríli tohto roku by sme sa mali dozvedieť, či súdnu stačia dôkazy aj na odsúdenie pravdepodobných objednávateľov Aleny Zsuzovej a Mariana Kočnera. „Niečo zhnité je pod povrchom,“ hovoril krátko po vražde vtedajší prezident Andrej Kiska. Tlmočil tak pocit, že vražda bola momentom, keď sa vytiahla zátkka a z útrobov štátu sa začala valiť špina.

Rozprávali sme sa o tom, či je výraz mafiánsky štát priliehavý. Či dobre opisuje to, čo sme začínali ohmatať vďaka dátam z Kočnerovho telefónu. Pýtali sme sa, či by muž, ktorý inštruoval sudcov, aké majú vynášať rozsudky, zbieral údaje z polície, používal bývalých tajných na sledovanie novinárov a štátnu tajomníčku mal za „svoju opičku“, aj vraždil.

A či nebol sám prostredníkom niekoho ďalšieho, nejakého ďalšieho politického poschodia. Pričom politické poschodie prestalo byť metaforou, keď sme sa postupne z výpovedí vysokopostavených úradníkov tohto systému dozvedeli o stretnutiach vedenia strany Smer s oligarchami a hýbaťmi polície.

Pred voľbami 2020 sme boli paranoidnou spoločnosťou. Pociť, že treba vymiesť Augiášov chliev a na hrubé vrece našť hrubú záplatu sa zmenil na percentá pre Igora Matoviča a jeho protikorupčné hnutie OLaNO.

Matovičovo obrázkové leporelo

Odvtedy sa však udiala pandémia, ktorú sme si v zahľadení do boja s Ficom nevyšli pričádzať. Rozčúlenie z miery korupcie a únosu štátu politickou a podnikateľskou triedou opadlo, keď sme sa museli zaujímať, či štát ustojí nápor na nemocnice a či ľudia zvládnu výpadky príjmov.

Vlády Igora Matoviča zmenili kolektívny pocit z politiky, s ktorým sme išli k voľbám v roku 2020. Ak sme sa vtedy obávali, že štát a jeho orgány sú len kulisami, za ktorými si vplyvové skupiny dohadujú podiely na moci a lupe, Matovič doručil celkom iné obavy.

Že politici môžu tento kontrakt vypovedať. Že môžu prestať predstierať obyčajnú politickú prevádzku a jednoducho začnú robiť hocičo. Lebo dostali mandát z volieb, aby robili antipolitiku. Aby robili všetko inak ako Fico. A kto by sa ozval s námietkami, dostane sa mu odpovede, či si praje návrat Fica a či náhodou nie je spojenec mafie.

Nikto však neparazitoval na kuciakovskom naratívne a zároveň ho nepodrával viac ako samotný vtedajší premiér Matovič. Dlhá mal na tapete svojho facebookového profilu fotografiu zavraždenej dvojice. Odkazoval na nich a kázal v ich mene, akoby bol jediný politický dedič tejto udalosti. A bol oprávnený súdiť, kto je spravodlivý a kto je mafia.

Slovník udalosti zjednodušil na obrázkové leporelo, v ktorom zápas o právny štát a spravodlivosť museli utrpieť. Slovenská politika počas tridsiatich rokov samostatnosti nikdy nehovorila takým detinským jazykom zaťaženým náboženskými výjavmi boja dobra so zlom.

Počas matovičovského pôsobenia sa pozornosť preniesla od zhnitého pod povrchom k zvetrávajúcejmu povrchu a napokon aj k rozkladu základných pojmov a vzťahov.

Symbolom rozpadu pravidiel sa stala kauza Sputnik. Premiér sa bez vedomia koalíčných partnerov, vedenia ústavu liečiv a slovenskej diplomacie rozhodol pre nákup ruskej vakcíny. Pretože si tento nápad osvojil a chcel si to vyskúšať. Táto avantúra ho stála kreslo premiéra, no nezastavilo ho to v experimentovaní s politikami podľa vlastného gusta.

Silný pocit, že politici za fasádou politickej prevádzky a často aj prosociálnych opatrení kryli toky peňazí k vyvolaným skupinám a jednotlivcom, vytesnilo presvedčenie, že teraz je problém inde. Že politika sa v rukách protifcovskej garnitúry stala nástrojom osobnej exhibície a marketingových pokusov. Že občania sa musia podrobovať nápadom a sľadovať nekoncepciu koalíčnej krízy.

Ak mali predtým tušenie, že sú klamaní politickou prevádzkou, ktorá predstiera záujem o ich potreby, teraz sa akoby nikto s klamaním neobťažoval. Výsledný pocit však nebol oslobodzujúci. Takto to nemalo vyzerať. Štát nie je na hranie, politika nie je séria nápadov a občan si nadovšetko potrpí na svoju dôstojnosť.

Hrozba maďarského scenára

O to skôr mohla opozícia nahovoriť občanom, že starostlivosť o Ukrajinu sa deje na ich úkor. Že pozornosť a úcta, ktoré smerujú k prepadanému susedom, sa akosi nedostávajú samotným občanom.

Po invázii Ruska k našim susedom aktivovalo Slovensko azda jedinú funkčnú časť „hlbokého štátu“. Diplomacia, ľudia z euroatlantických štruktúr a zahraničnopolitickí experti nastavili proukrajinský kurz, ktorý si zhodne osvojili prezidentka, šéf parlamentu aj premiér Eduard Heger. Našťastie,

Matoviča vonkajšie vzťahy nikdy nezaujímali, takže v tejto oblasti nestihol takmer nič pokaziť.

Bohužiaľ však problémy matovičovského vládnutia poznačili aj túto tému. Stavanie sa proti pomoci Ukrajine, najmä jej vojenskej časti, sa tak dnes z veľkej časti prekrýva s protivládnyimi postojmi. Čo bezpochyby ohrozuje náš bezpečnostný a strategický konsenzus viac než kedykoľvek predtým.

Odkaz Kuciaka však trvá v presvedčení, že spoločnosť aj s jej stranickou časťou sa dokáže zmobilizovať. Paradoxne, zatiaľ to z prieskumov vyzerá tak, že val proti víťazstvu Roberta Fica a jeho partnerov z postkotlebovskej strany Republika musí postaviť Peter Pellegrini. Jeho strana Hlas odštiepená z Ficovho Smeru dnes lavíruje medzi názorovými blokmi a bude rozhodovať o podobe nasledujúcej vlády.

Ak Hlas odmietne bývalých partnerov zo Smeru, ktorí sa zradikalizovali a naberalujú voličov antisystému, bude to dobrý výsledok v rámci možnosti.

V opačnom prípade by sa hrozba „návratu mafiánskeho štátu“, ako sa hovorí v antificovskom bloku, významne posilnila o protisystémové prvky. Do vraždy Kuciaka dával Fico svoj Smer do protikladu s antisystémom a antipolitikami, zakladal si na tradičnom politickom remese a klasicky štruktúrovanej strane. Avšak práve reakcia na vraždu ho vytlačila z tohto priestoru a on s vervou prijal pozíciu lídra frontu nespokojných s demokraciou.

Ak bude súčasťou vlády, čiže okrem Republiky nájde partnerov, mysliteľný je scenár ďalšieho Maďarska, ako to sformulovala eurokomisárka Jourová. Otázkou týchto volieb je teda opäť hľadanie Ficovho vyzývateľa. Teraz však nie proti korupcii, ale v otázke ukotvenia a smerovania krajiny.

Autorka pracuje jako redaktorka a komentátorka deníku SME.

par avion

Z FRANCOUZSKÝCH MÉDIÍ VYBRALA
SÁRA VIDÍMOVÁ

Dvacátého čtvrtého února proběhlo tradiční předávání filmových cen César, pořádaných Francouzskou filmovou akademií. Přenos, který bylo možné zhlédnout na filmové stanici Canal plus, shrnula o den později reportáž na rozhlasové stanici France info Culture. Úvodní řeč přednesl komik Jamel Debbouze, známý hlavně jako jeden ze zakladatelů francouzského stand-upu a také člověk, jemuž vděčí za svou kariéru například aktuálně velmi obsazovaný herec Omar Sy. „Jsem rád, že zde dnes mohu být a promluvit. Každopádně jsme v háji, protože naši kinematografii ubíjejí platformy. Vezměte si, že za devět eur měsíčně můžete koukat na Leonarda DiCapria nebo Meryl Streep. Ale když chcete jít do kina se svou ženou, dáte za to šedesát eur – třicet za lístky, třicet za chůvu. A jaké se nabízí řešení? Snížit odměnu té chůvy? Stejně hlídá spící děti a kouká u toho na Netflix,“ zahájil večer sarkasticky Debbouze. Nejlepším filmem se stalo policejní krimi La nuit du 12 (Noc z dvanáctého, 2022) režiséra Dominika Molla. Jeho ústředním tématem je násilí na ženách, konkrétně brutální vražda ženy, kterou zaživa upálil agresor, jenž

nebyl nikdy nedopaden. „V roce 2021 bylo 122 žen zabito jejich partnery, loni jen o jednu méně, je to tedy téma ve Francii velmi aktuální. Díky MeToo se podařilo rozmluvit ženy, nyní je potřeba, aby jim bylo nasloucháno, a to hlavně těmi muži, kteří pracují s jejich traumaty, jako jsou policisté nebo lékaři,“ pronesla producentka filmu, který získal celkem šest sošek včetně ocenění za nejlepší film a režii. Večer probíhal podle autora textu ve velmi pozitivním duchu, za uplynulý rok se Francouzi a Francouzky opět vrátili do kin a dosáhli čísel z doby před pandemií covidu-19 (zhruba 150 milionů zakoupených lístků ročně), čímž se řadí mezi nejméně navštěvné kina v Evropě. Sošku získala také Michaela Pavlátová za animovaný snímek Moje slunce Mad (2022), cenu ve svém projevu věnovala Ukrajině.

Vedle Césarů se nejen ve světě filmu diskutuje dlouho očekávaný velkofilm režiséra Guillaume Caneta Asterix a Obelix – Říše středu. Canet o něm přišel 25. ledna 2023 diskutovat společně s fotbalistou Zlatanem Ibrahimovićem, jenž si ve snímku stríhl malou roli, do pořadu novinářky Léy Salamé na rozhlasové stanici France Inter. „Chtěl jsem tím filmem vzdát hold našim galským předkům. Ale také jsem chtěl, aby to byla jakási lidová epopéj. Podle toho jsem vybíral i herce a Zlatan se mi hodil, hraje tam takového rváče, pravou ruku César,“ vysvětluje režisér, proče se rozhodl do natáčení zapojit švédského fotbalistu. Podle Caneta by mělo být v zájmu všech Francouzů film zhlédnout, protože se

může stát, že se už žádný podobně megalomanský ve Francii nikdy nenatočí. „Na můj snímek čeká celý filmový průmysl, je důležité, aby měl úspěch a zaplatil se, protože to bude motivovat sponzory, producenty a režiséry, aby i nadále podobné filmy podporovali,“ odpovídá na otázku Léy Salamé, proč je podle něj nový Asterix přelomový. „Zkrátka, pokud nechcete, aby francouzská kinematografie skomírala, jděte do kina na můj film,“ uzavřel Canet rozhovor.

Le Monde

Francouzi i nadále tvrdě a bojovně odmítají důchodovou reformu předloženou prezidentem Macronem v lednu tohoto roku. V úterý 7. března se letos již pošesté po Francii stávkovalo a demonstrovalo. Podle deníku Le Monde, který přinesl celodenní podrobné zpravodajství, mobilizace neoslabeje. Do ulic opět vyšly zhruba dva miliony lidí, v některých provozech se zastavila výroba, nejezdila hromadná doprava a byly omezené služby. Cílem mobilizace nebylo jen vyjít do ulic, ale pokusit se Francii zcela ochromit. Částečně se podařilo narušit hromadnou dopravu nejen v Paříži, ale i v dalších městech. Do stávky se zapojilo téměř čtyřicet procent všech zaměstnanců tohoto sektoru, silně se protesty projeví také ve školství, kde stávkovalo téměř čtyřicet procent studentů a učitelů zejména středních a vysokých škol. Stávka výrazně zasáhla i provoz společnosti EDF, která distribuuje v zemi elektřinu – zapojila se do ní polovina jejich zaměstnanců. „Jelikož prezident Macron mlčí, žádáme, aby nás Elysejský palác okamžitě přijal, a také vyhlasujeme

další den mobilizace na 15. března,“ prohlásily v oficiální zprávě odborové svazy, které se historicky spojily v boji proti navrhovaným změnám v důchodovém systému.

L'OBS

Deník L'Obs přinesl 7. března podrobnou reportáž mapující mobilizaci v Paříži. „Doted mě to zatím stálo šest set eur, ale s tím jsem smířený. Počítám i s tím, že přijdu o dovolenou. Moje prioritou je teď udělat naprosto vše pro to, aby zákon stáhl, abych měl důstojný důchod. Pokud bude třeba tuhle zemi na tři týdny úplně paralyzovat, jdu do toho,“ vysvětluje řidič metra na lince 13 Grégory. Padesátiletý hasič Patrice se hodlá bit do posledního momentu: „Věk odchodu do důchodu je pro mě naprosto stěžejní, jsme přímo vystaveni kouři, potkáváme se s příšernou chudobou a sociálními katastrofami. Naše životaschopnost je mnohem nižší, než je průměr ostatních lidí v zemi. Nechci chodit do práce ani o den déle.“ Protestuje společně s Olivierem, který spravuje kanalizace: „Moje práce je hodně fyzická, už teď mám zdravotní problémy.“ Esther je zase řidičkou příměstského vlaku RER a ve stávce je již několikátý den: „Nikdo s námi nemluví, vládu nezajímá, co si o reformě myslíš, díky nimž tahle země funguje.“ Z reportáže vyplývá, že mezi účastníky protestů stále panuje bojová nálada: lidé se shodují, že je třeba zemi úplně zastavit a nepolevit [v době uzávěrky tohoto vydání A2 francouzský Senát schválil zvýšení důchodového věku na 64 let, zákon ale ještě musí projít dolní komorou parlamentu – pozn. red.].

Ani mrtví nezůstanou v bezpečí

Paměť je schopnost uchovávat a používat informace z předchozích zkušeností. I krajina a města ukládají své vzpomínky – třeba na represie, vyvražďování, války a lágry. Taková místa jsou významnou součástí příběhu současného Ruska a právě k nim se vztahuje odborný zájem slavistky Luby Jurgenson.

OLGA PAVLOVA

Strážní věž areálu nemocnice v karelském regionu, která ve třicátých letech 20. století sloužila pro vězně z tábora Belbatlag. Foto Luba Jurgenson

Jak moc se liší paměť míst na ruské periferii a v centru země? Jak se dnes taková paměť vytváří?

V posledních letech jsem neměla možnost cestovat do Ruska, proto o současné situaci vím jen to, co mi řekli kolegové z Memorialu [sdružení ruských nevládních neziskových organizací, které se věnují dokumentaci politických represí a vyrovnávání se s totalitní minulostí v SSSR, ale i aktuálnímu dění a porušování lidských práv v Ruské federaci – pozn. red.]. Práce s pamětí gulagů v regionech přímo souvisí s místy zadržování, deportací a masovými hroby, které se z velké části nacházely v odlehlých oblastech Sovětského svazu. Většina táborů byla rozptýlena po celém území, přičemž popravy se konaly v Moskvě, v Leningradu a centrálních oblastech. Práce v regionech se proto z velké části zakládá na spolupráci s místními úřady a sdruženími na ochranu památek. V prosinci 2021 soudy rozhodly o zrušení Mezinárodního Memorialu a Lidskoprávního centra Memorial. Organizace má však rozvětvenou horizontální strukturu, zahrnující několik desítek sdružení, z nichž některá fungují dál.

Chcete říct, že i po oficiální likvidaci v Rusku některé místní pobočky stále fungují?

Tato neziskovka má velmi rozsáhlou strukturu. Před rokem byly zlikvidovány pobočky, které jsou součástí Mezinárodního Memorialu, například v Permu. Některá regionální centra měla vlastní právní formy se samostatnou strukturou. Například Krasnojarský Memorial stále funguje, protože není součástí mezinárodní sítě. Ráda bych připomněla, že pronásledování Memorialu začalo dávno před jeho likvidací, a to v roce 2016, kdy ho zařadili na seznam zahraničních agentů. Problémy však existovaly i dříve a situace se postupně zhoršovala s každou další fází „utahování šroubů“ v zemi.

Jak je možné, že na některé pobočky ruské represivní orgány dosud nesoustředily svou pozornost?

Dříve či později si jich všimnou, ale zatím mají plně ruce práce s dalšími aktivitami. Ten proces nicméně již začal. Například na konci prosince 2022 oznámila radnice Jekatěrburgu vypovězení nájemní smlouvy s místním Memorialem. Rozhodnutí bylo přijato na žádost Chutorského kozáckého spolku. To je jen jeden z příkladů pronásledování, které údajně přichází „zdola“, jak se říkalo v sovětských dobách, „na žádost pracujících“. Pro úřady bylo vždy nejdůležitější zlikvidovat nejviditelnější z těchto struktur, Mezinárodní Memorial s centrem v Moskvě. Byly příliš vidět a všechny hlavní projekty se rodily tam. V regionech naopak vše záviselo na místním vedení. Dokud bude místní šéf FSB před takovými aktivitami zavírat oči, Memorial může fungovat. Ale až odejde do důchodu, nikdo neví, co se bude dít dál.

Popisujete ruskou realitu, jako by se za posledních třicet let nic nezměnilo. Opravdu vše závisí na vedení?

Hodně se toho zachovalo, tradice vertikální struktury moci sahá až do dob ruského impéria. Zdá se mi, že na periferii může něco přežít déle, ale pokud si vás všimnou, určitě vás už pak nenechají na pokoji. Obávám se, že tradice svobodomylných lidí, která na Sibíři existuje od dob děkabristů, už dnes nikoho nezastaví.

V roce 2018 jsem se vydala do Karélie, Petrozavodsku a potom do Medvežjegorsku, ale cítila jsem, že bych tam neměla zůstat dlouho. Člověka zvenčí, navíc s foťákem, si každý všimne. Tehdy v Medvežjegorsku již podruhé zatkl šéfa karelské pobočky Memorialu Jurije Dmitrijeva. Když jsem se kolegů telefonicky ptala, zda by bylo možné se s Dmitrijem setkat, do telefonu mi vysvětlili, že to není „z objektivních důvodů“ možné. Tehdy jsem poprvé od dob perestrojky opět zaslechla

spojení „tohle není téma do telefonického rozhovoru“.

To opravdu zní jak ze sovětské minulosti... Nejděsivější bylo zjištění, že tomuto jazyku rozumím. Přála bych si, aby tomu bylo jinak. Právě díky sovětské zkušenosti mi bylo hned jasné, co se Dmitrijevi stalo. Se Sergejem Koltyrinem, tehdejší ředitelem medvežjegorského muzea lokální historie, jsem navštívila Sandarmoh, místo masových poprav a pohřbů z dob stalinského velkého teroru. Když jsme se loučili, už tušil, že bude zatčen, a požádal mě, abych radši nikde neuváděla jeho jméno. Několik měsíců po našem setkání zemřel ve vězení. Upřímně řečeno, Medvežjegorsk je město nočních můr. Neviděla jsem tam jedinou usměvavou tvář, jediné místo, kde by lidé mohli normálně mluvit: žádné kavárny, žádné restaurace, žádný kostel, nic. Ve srovnání s Medvežjegorskem působil Sandarmoh paradoxně dojmem „živého“ místa – byli tu lidé, živá paměť. V Medvežjegorsku se zdá, že tábor nikam nezmizel, že se rozpustil v samotném městě. Mimochodem, bývalo to hlavní město Bělomořského kanálu, který je dodnes důležitým zaměstnavatelem v regionu.

Není ten kanál ale příliš mělký pro lodní přepravu?

Je vhodný pouze pro lodě s malým ponorem. Dozvěděla jsem se, že za druhé světové války byl vybombardován a obnoven v původní podobě, aniž by se využila možnost jeho prohloubení. A proč? Protože to byl Stalinův projekt, a nic se na něm tedy nedalo změnit. Dnes se stále považuje za strategické místo, takže například tam, kde jsou vidět zdymadla, je zakázáno fotografovat.

Opravdu není ve městě nic jiného než kanál?

Město a region mají rozvinutý dřevařský průmysl ještě z dob gulagu. Nachází se zde

S Lubou Jurgenson o paměti míst i ruské kultuře zapomnění

muzeum lokální historie, jehož kurátorem byl Sergej Koltyrin. Sídlo má v dost neuvěřitelné budově se sloupy, jež jsou typické pro stalinské baroko. Myslím si, že v době gulagu to byl hotel pro politické špičky. Co se s muzeem děje dnes, netuším, ale kdysi mělo několik sálů věnovaných gulagu, včetně obrazu ze slavné fotografie Alexandra Rodčenka, na níž hraje táborový orchestr.

Celkový vzhled města je dost jednotvárný: jdete po hlavní ulici a na jedné straně se nacházejí bývalé vězeňské baráky proměněné na obytné budovy, na druhé straně se táhne zeď bývalé táborové nemocnice. Dnes nemocnice slouží vězňům z celé karelské oblasti. Člověk má pocit, že mezi minulostí a přítomností prostě neexistují hranice.

Jak lidé vnímají historii svého města?

Místní obyvatelé v ní žijí. Vzpomínám si, jak jsem fotografovala zchátralé kino Družba, postavené těsně po Stalinově smrti, ale stále ve stalinském stylu. Přišla za mnou jedna žena a zeptala se, proč fotím jejich chudobu. Tehdy jsem jí řekla, že mi ta budova připadá velmi krásná. Když lidem řeknete něco hezkého, sami se vám otevrou. Místní jsou ochotni vyprávět o krásách karelské přírody. Nikdo však nechce mluvit o „jizvách“, které na ní zanechal gulag. Potom mi tatáž žena začala vyprávět, že voda v Medvežjegorsku je otrávená, že dva roky před mou návštěvou v kanálu končil veškerý chemický odpad. Chvíli mi trvalo, než jsem si uvědomila, že ve skutečnosti nemluví o veškeré vodě, ale o té v kanálu. Nemohla říct, že tu byl tábor, že všichni žijí na kostech. Kromě aktivistů nikdo nechce o gulagu mluvit. V Kolymě lidé také často vyprávějí o tom, jak milují svou vlast, přírodu, sopku... A je to pochopitelné, tamní příroda je velmi krásná. Někteří dodávají, že dříve tam byl život: nákladáky jezdily sem a tam, ale teď všechno ustrnulo. I na Kolymě jsou ale odvážní lidé. Například Ivan Panikarov vytvořil muzeum kolymské paměti. Na vlastní nebezpečí začal hledat bývalé vězně, sbírat artefakty a koupil kvůli tomu byt.

Navštívila jste také Dálný východ.

Jaký příběh se vypráví tam?

Tam je téma gulagu z místní paměti zcela vymazáno. Mluví se o nějakých léčivých pramenech, šamanech, zázacích, ale o táborech se nikdo nezmiňuje.

V ruských městech a regionech probíhal program s názvem Poslední adresa. Co z něj dnes zbylo?

Umístilo se přes tisíc pamětních desek, většina z nich se nachází v Moskvě a Petrohradě. V regionech je samozřejmě obtížnější program realizovat. Na mnoha místech se prý budou pamětní desky demontovat a bude jistě těžší instalovat nové. K umístění musíte získat souhlas všech nájemců, majitelů fasád a místní správy. Stává se, že obyvatelé jsou proti, nechtějí vzpomínat na minulost, a pokud ano, tak zpravidla jen v případě, že v domě bydlela nějaká celebrita. Proč sdílet špatné věci? Zvláštní potíže vznikají, má-li budova status kulturní památky. V některých městech byly desky ukradeny nebo odstraněny pod záminkou, že byly údajně namontovány neoprávněně a bez souhlasu příslušných orgánů.

Vraťme se k lidem z velkých měst. Jak se liší jejich vnímání vlastní historie od přístupu lidí z periferií?

Ve městech se otázky ohledně míst paměti nejčastěji objevují v souvislosti s problematikou památkové péče.

Jak se dnešní ruský režim staví k odstraňování památníků ze sovětské éry?

Brzy se všechno dá opět do pohybu, ale ještě před několika lety jsem měla pocit, že vedle sebe koexistují velmi rozporuplné objekty. V Jekatěrinburgu stojí před chrámem Věch svatých na krvi obrovský bronzový pomník carské rodiny, který byl postaven počátkem roku 2000 na místě Ipatjevova domu. Naproti se nachází náměstí s památníkem odkazem k čekistům, kteří zemřeli při plnění svých pracovních povinností. Památník má podobu svatého Jiří, který zabíjí draka. A vůbec není jasné, jestli mrtvé čekisty představuje svatý Jiří, nebo poražený drak.

Který z objektů je u místních obyvatel populárnější?

Oba stejně, carská rodina se nachází na chrámových schodech, kde lidé posedávají a popíjejí. Na náměstí u čekistů se také cítí dobře. Nikdo neřeší souvislosti.

Odráží se podobný chaotický přístup k historii na uspořádání muzejních expozic?

V Jekatěrinburgu si v místním historickém muzeu můžete prohlédnout raná díla Ernsta Něizvestného. Mezi nimi se nachází sousoší Lenina a Stalina, kteří sedí vedle sebe, a hned vedle je odlitek Masky zármutku, památníku obětem gulagu v Magadanu. Zeptala jsem se pracovníků muzea, jak k sobě tato díla pasují. Neviděli v tom žádný rozpor. Obojí vnímají jako vlastní dědictví, které je třeba chránit. Byli velmi hrdí na to, že Něizvestnyj chodil do místní školy, a tak vytáhli sochy, které se dochovaly snad ještě z doby, kdy se sochař účastnil dětských výtvarných soutěží.

Který to byl rok?

Psal se rok 2009. Takových příkladů je mnoho. Když tedy mluvíme o památných místech, nesmíme zapomínat, že lidská mysl dokáže spojovat zcela nelogické věci. Tím spíše, že oficiální vyprávění je poněkud ambivalentní. Na jedné straně stát odsuzuje represe, byly otevřeny památníky jako Zahrada paměti v moskevské čtvrti Butovo, Zeď smutku a Muzeum

gulagu. Na druhé straně se v muzeu v Permu oslavují čekisté a Sandarmoh se mění na pohřebiště sovětských vojáků zabitých Finy, což zcela odporuje skutečnosti. Tento druh paměti se prezentuje jako vzpomínka na přírodní katastrofu, za kterou nikdo nemůže, což bývá ještě ten lepší případ. Někdy se interpretuje jako vzpomínka na nezbytné náklady industrializace nebo hrdinské práce.

Není tato situace výsledkem úsilí ruské propagandy posledních dvaceti let? S lidmi se mnohem snáze manipuluje, když mají v hlavách zmatek...

Samozřejmě, že je. Ale právě tato kaše mě zajímá, a také to, z čeho je uvařena. Jak mohou na jedné straně chválit Stalina a na druhé litovat oběti sovětských represí? To je velmi běžná reakce.

Jak podobný selektivní přístup k paměti ovlivňuje psychologii?

Dnešní Rusové jsou oběťmi i pokračovateli represivní kultury zapomnění. Velmi si vážím těch, kteří najdou odvahu vystoupit s protestem, i když vědí, jaká rizika to obnáší. Přední historikograf holokaustu Raul Hilberg navrhl rozdělení do tří kategorií: na pachatele, oběti a diváky. Tento systém nicméně ve vztahu k sovětské minulosti nefunguje. Na represích se podíleli všichni občané, což neznamená, že bych někoho chtěla obviňovat. Samotný pojem oběti je totiž také rozmazaný. Bývalí pachatelé se proměňují v oběti. Genrich Jagoda, velitel NKVD a iniciátor několika moskevských procesů, je pohřben na své bývalé dače v Kommunarce. Leží tam někde v příkopu. Z právního hlediska bývá kvalifikován jako oběť, protože ho zastřelili. On přitom poslal na onen svět obrovské množství lidí.

Bývalí kati a jejich oběti leží ve stejných masových hrobech, a proto potomci obou přicházejí uctít jejich památku. Památník politickým represím nazvaný Zeď zármutku, jehož odhalení se zúčastnil prezident Vladimir Putin, byl vytvořen na znamení smíření mezi potomky obětí a vrahů, aby stmelil

společnost před hrozbou hypotetického vnějšího nepřítele.

V Rusku je přepisování historie téměř na denním pořádku. Může se tato země z vlastních dějin poučit?

Dokud trvá válka na Ukrajině, nelze mluvit nejen o poučení z historie, ale ani o jejím studiu. Na státní úrovni se neslýchaným způsobem překrucuje. Imperiální narativ předepisuje být hrdý na všechno: na čekisty i na jejich oběti. Dnes se – jako kdysi v době Waltera Benjamina – obávám, že ani mrtví nezůstanou v bezpečí, pokud zvítězí nepřítel.

Luba Jurgenson (nar. 1958) je francouzská slavistka a překladatelka rusko-estonského původu. Narodila se v Moskvě, v šestnácti letech emigrovala do Paříže. V současné době působí jako profesorka na katedře slavistiky na Sorbonně, kde řídí výzkumné centrum Eur'ORBEM: Cultures and Societies of Eastern, Balkan and Central Europe. Zabývá se především literaturou svědeckví, která se váže k nacistickým koncentračním táborem a sovětským gulagům, či reprezentací a paměti masového násilí ve východní a střední Evropě v průběhu 20. století. Za román Au lieu du péril (Místo nebezpečí, 2014) získala v roce 2015 literární cenu Prix Valéry Larbaud.

Památný kámen poblíž Sandarmohu, kde se v letech 1937–1938 konaly během Velkého teroru masové popravy. Foto Luba Jurgenson

KABINET MÚZ
17. 4. 2023
1900

Kulturní čtrnáctideník A2 slaví 18 let.
Podpořte svůj nejoblíbenější kulturní časopis
na benefičním večírku.

BANDS SINKS
SNACKTIEF
Tomáš Niesner
DEGENS
AFTER
Ana mi
Neli Vanilli

Živijo!

WWW.ADVOZKA.CZ

Literární soutěž Jiřího Červeny

Společnost přátel mladé poezie

vyhlašuje 1. ročník

LITERÁRNÍ SOUTĚŽE JIŘÍHO ČERVENKY

o nejlepší báseň
mladé poezie

Soutěže se mohou zúčastnit
tvůrci narození roku 1998
a později. Autoři nejlepších
prací budou pozváni k účasti
na víkendovém setkání,
které se uskuteční

20. a 21. KVĚTNA
NA HRADĚ PECKA

Vybrané básně budou
publikovány v samostatném
sborníku.

Své příspěvky o rozsahu
maximálně 5 stran zasílejte
do 30. 4. 2023 na adresu:
Společnost přátel mladé poezie
Pod Hradem 24, Pecka 507 82
nebo: spmp@post.cz.

V příloze uveďte datum
narození, krátký životopisný
medailonek, plnou adresu,
případně mailovou adresu
a číslo telefonu.

Více se dozvíte na
www.spmp2.webnode.cz

Alžběta
Stančáková

Чачак

MAGNESIA

nominace
na Magnesii Literu
za poezii 2023

Rukopis plus Časopis o psaní

Rukopis+

VŠKK Vysoká škola kreativní komunikace
Na Pankráci 54, 140 00 Praha 4
www.vskk.cz

VYSOKÁ ŠKOLA
KREATIVNÍ
KOMUNIKACE

VŠKK

K dostání na VŠKK a v esčech dobrých knihkupectví

Význam Prvního máje je značně ambivalentní. Foto Josef Vaňhara / Státní okresní archiv Zlín

Ritualizujem, teda som

Kniha Stručný úvod do teorie rituálu Barryho Stephensona přináší průřez rozličnými pohledy na rituál. Ústřední otázka zní: Je namísto předpoklad, že rituály patří minulosti a v moderní době pro ně, snad kromě domény náboženství, již nezůstalo místo?

PETER TAKÁČ

Od doby nadvlády rozumu sa na rituál začalo nahliadať ako na čosi staromódne a prekonané, ako na pozostatok primitívnej minulosti, ktorú je potrebné odvrhnúť. Pre jeho represívnosť, prípadne neúčinnosť bol zosmiešňovaný ako navyknuté, obsedantné a fetišizované chovanie. Prítom sa netýka len uctievania a iných posvätných praktík, naopak, ide o nadhistorickú skúsenosť, ktorá formuje náš prístup k svetu. Patrí však rituál k našej biologickej stránke, alebo je chybou v programe nášho života? A potrebujeme ho, alebo by sme sa ho mali pokúsiť zbaviť? To sú otázky, ktoré si klade Barry Stephenson v knihe *Stručný úvod do teorie rituálu*.

Vštepovanie noriem

Pre svoj dôraz na opakovanie má rituál schopnosť vštepovať jeho účastníkom určité hodnoty a normy. Okázalé oslavy národa, vojenské prehliadky, náboženské ceremónie dokážu ovplyvniť verejnú mienku a získať podporu verejnosti v politicky dôležitých veciach. Marxisticky ladení teoretici preto poukazovali na to, že ich cieľom nie je len udržiavanie, ale vynachádzanie tradície, takže sa nám zdá, že tu tieto kolektívne úkony boli vždy a vykonávali sa s rovnakým cieľom.

Freudovi zas rytmičné a formalizované správanie evokovalo obsesívno-kompulzívnu poruchu. Nutkavé úkony majú podľa neho svedčiť o skrytom strachu a vine, ktoré takto možno zmierniť, no platí sa za to vysoká cena nevedomosti. Západná veda sa k rituálu stavia poväčšine podozrievavo. A to aj napriek tomu,

že štúdie opakovane potvrdzujú účinok placebo efektu. Ako sa ukazuje, forma alebo štruktúra liečenia (pozostávajúca z vyšetrenia, diagnózy, ošetrovania, prognózy a lekárovej autority) majú vplyv na priebeh ozdravného procesu pacienta. Symbolické kvality tradičných rituálov sa takto premietajú do modernej medicíny.

Nejde však len o liečenie, ale celkové ťažkosti, s ktorými zápasi moderná doba. Problémy fragmentácie, kolektívnej identity či udržiavania spoločenských inštitúcií môžu mať pôvod v neúčinnnej ritualizácii. Aspoň tak sa domnieval evolučný biológ Julian Huxley. Chýbajúce sociálne putá, slabá komunikácia, vyhrocovanie konfliktov sú neuhmi, ktoré o tom svedčia. Huxleyho výskum vychádzal zo skúmania schematickej chovania sa vtáctva. Ich štylizované a repetitívne správanie ho priviedlo k poznaniu, že si takto vytvárajú sociálne väzby a navodzujú vzájomne prospešné emočné stavy. Napätie medzi sebou dokážu možno zmierniť tak, že konflikty vyriešia symbolicky.

Dôležitým pozorovaním tiež je, že rituál nie je stelesnením myšlienok, ale predchádza im. Antropológ Roy Rappaport tvrdil, že ľudstvo žije vďaka významom, ktoré si samo vynachádza. A tieto významy musí zdieľať rovnakým konaním – performanciou. Rituálna forma ustanovuje zvyklosti, spečatuje spoločenskú zmluvu, formuluje predstavy a vštepuje hodnoty. Bez sprostredkovania rituálmi by nič z toho neexistovalo, nedochádzalo by k sociálnym kontaktom a významy by sa nemohli šíriť. Naviac, rituál funguje len dovtedy, pokiaľ sa vykonáva.

Funkcie rituálu

To je jeho spoločná črta s hrou. Ani tá sa netýka tých, ktorí sa len prizerajú. No tí, ktorí sa na nich podieľajú, ich zároveň vytvárajú. Preto sú pri inscenovaní verejných podujatí diváci a konzumenti vyzývaní k tomu, aby sa pridali k ich produkcii. Úspech následne závisí od ochoty publika podieľať sa na festivalovom chovaní. Predstavenia by preto nemali byť iba preskriptívne, ale aj zábavné. Aby sa v nich zachoval rás vážnosti a radosti – mali transformatívny charakter a zároveň prítiahli podobne naladených ľudí.

Funkcia rituálu je dvojnásobná a ukrýva v sebe niekoľko rozmerov, takže podľa jeho vyčerpávajúce vysvetlenie ostane navždy mimo našich schopností. Podľa predstáv pôvodných kultúr sa človek ocitá v chaotickom kozme, veda zas

tvrdí, že všetko smeruje k entropii. Ak rituál predstavuje nástroj, ako udržať túto neusporiadanosť na uzde a vytvoriť v rámci nej zmysluplné a účelné interakcie, tak sa jeho užitočnosť nezmenila ani v modernej dobe.

Rituál predstavuje orientačnú mapu, bez ktorej by sme sa vo svete stratili a nedokázali nájsť cestu v prostredí, ktoré nás obklopuje. Paradoxom alebo iróniou je, že si túto mapu kreslíme sami. Cynik by mohol povedať, že sa takto naivne vodíme za nos. Zrejme je to tak. No je to potešenie a ponaučenie nielen pre toho, kto sa na toto predstavenie díva, ale hlavne pre toho, kto sa na ňom zúčastňuje. Autor je filozof.

Barry Stephenson: Stručný úvod do teorie rituálu.

Přeložila Lucie Valentinová. ExOriente, Praha 2022, 125 stran.

Oslavy práce v obrazech

Historik Martin Marek v knize Práci čest, která vyšla jako doprovodná publikace ke stejnojmenné loňské výstavě, zkoumá, jak se v průběhu 20. století měnily oslavy Prvního máje. Přibližuje dějiny tohoto svátku a ukazuje jeho proměny na dobových fotografiích z prvorepublikového baťovského Zlína a pozdějšího socialistického Gottwaldova.

VÍTĚZSLAV SOMMER

Svátek práce je v českém prostředí obvykle spojován se státem organizovanými oslavami Prvního máje před rokem 1989. Jeho zažitým obrazem je prvomájový průvod z let normalizace, kdy se jednalo o formální, stereotypně opakovanou pracovně-spoolečenskou událost s „nepovinně povinnou“ účastí. Dostačene známá je ale také pôvodní historie týchto průvodů, které se zrodily roku 1890 jako

připomínka policejního masakru stávkujících dělníků v Chicagu v roce 1886. Svátek dělnického hnutí se postupně rozšířil do celého světa a v meziválečném Československu slavily První máj všechny levicové politické strany.

Svátek práce ale nebyl jen manifestací emancipačních ideálů sociálních demokratů, komunistů či anarchistů – význam Prvního máje je totiž značně ambivalentní. Od ocenění náročné dělnické práce, které odkazovalo nejen ke stavovské hrdosti, ale i k politickým aspiracím proletariátu jako společenské vrstvy, nebylo daleko k disciplinačnímu rituálu. Žádné teoretické úvahy nemohou ukázat rozporuplný význam tohoto svátku lépe než unikátní obrazový materiál, který v publikaci *Práci čest. 1. máje ve Zlíně/Gottwaldově* shromáždil a výkladem opatřil historik Martin Marek, přední odborník na dějiny firmy Baťa. Kniha, kterou vydal Moravský zemský archiv v Brně, je katalogem k výstavě, jež po epidemii vynuceném odkladu proběhla ve zlínské galerii Alternativa až v roce 2022.

Ctíte plátce daní

Meziválečný Zlín došel v českém prostředí nejdále v naplnění fordistických ambicí – v modelovém továrním městě měl být život obyvatel zcela propojen s potřebami obuvnického koncernu. Martin Marek vybral právě ty fotografie ze zlínských Svátků práce, které ukazují, jak si moravský obuvnický gigant původně socialistickou festivitu přisvojil. Pečlivě inscenovaná shromáždění byla oslavou baťovské třídní harmonie a současné příležitosti pro vytvoření dojmu, že se masa zaměstnanců ztotožňuje se zájmy firmy. Příkladem může být snímek zástupu zaměstnanců nesoucích transparenty s nápisy „Snižte železniční tarify“, „Ctíte dobré plátce daní“ nebo „Čím vyšší daně – tím méně vydají“. Zaměstnanci tak v prvomájových průvodech manifestovali za nižší daně pro svého „šéfa“, který byl ústřední postavou oslav.

Autor katalogu však nezůstal u baťovské éry. Druhá část knihy je věnována poválečnému období, kdy se První máj stal ústředním svátkem lidové demokracie. Fotografie jsou vybrány tak, aby zdůraznily proměny socialistických průvodů. Bojovná shromáždění vrcholného stalinismu vystřídala využití svátku pro podnikový marketing. Jedna z fotografií tak například zachycuje obuvnické učnice, které se prvomájového průvodu účastnily jako manekýny představující různé druhy obuvi vyráběné v gottwaldovském Sviatu. „Happeningový“ charakter Prvního máje během reformních šedesátých let moždeji vystřídala rutina normalizačních slavností.

Ve jménu fordismu i socialismu

Obrazový materiál odkazuje na málo připomínané kontinuity. První máj v režii KSČ i firmy Baťa byl oslavou fordistického pojetí práce a v průběhu desetiletí v různých hospodářských i politických režimech zdůrazňoval podobné hodnoty a aspirace. Například v roce 1967 mohli účastníci průvodu spatřit na jednom z alegorických vozů původně baťovské heslo „Lidem myšlení – strojům dřinu“. Nejlépe kontinuitu zlínských Prvních májů dokládá dvojice fotografií: jedna z roku 1937, druhá pořízená o deset let později. Oběma vévodí alegorický vůz s heslem „Práci čest“. Jen logo firmy Baťa či rudá hvězda se srpem a kladivem vysvětlují odlišné ideologické kontexty.

Všechny otištěné fotografie pocházejí ze sbírky Státního okresního archivu ve Zlíně. Jedná se o dokumentaci jedinečnou nejen časovým záběrem, ale také množstvím snímků. Autor tak mohl vytvořit a v doprovodných studiích okomentovat ucelený soubor, který upozorňuje i na přehlížené, avšak mimořádně důležité významy uvedeného svátku. Vidíme spontánní nadšení i mocenskou kontrolu, hierarchickou organizaci i lidovou bezprostřednost. V době, kdy v souvislosti s prací běžně hovoříme o její flexibilitě, individualizaci, nestabilitě či prekarizaci, stojí za to nahlédnout do odlišného, avšak neméně kontroverzního pracovního režimu minulosti.

Autor je historik.

Martin Marek: Práci čest. 1. máje ve Zlíně/Gottwaldově. Moravský zemský archiv, Brno 2020, 111 stran.

Čím dál viditelnější

Přímé akce v klimatickém hnutí

Environmentální aktivismus je čím dál rozmanitější, ale také radikálnější. V posledních letech se mění i vnímání přímé akce a občanské neposlušnosti. Jak tyto taktiky chápou jednotlivé proudy klimatického hnutí?

JAKUB RADAN DVOŘÁK

Blokovat uhelný důl, polévat obrazy nebo vlastním tělem bránit kácení lesa. Stávkovat, demonstrovat, revitalizovat lesík. To vše jsou různé formy ekologicky motivovaných přímých akcí. Environmentalistka Anna Bromová definuje přímou akci jako „způsob, jak dosahovat společenských změn či posunoutí statu quo skrze svoje vlastní jednání a bez prostředníků“. Odborník na radikální ekologické aktivity Arnošt Novák tuto taktiku přibližuje pomocí příkladu, s nímž přišel antropolog David Graeber: „Když mají obyvatelé vesnice problém s vodou, nepřímou akcí by byl nátlak na starostu, aby ho vyřešil. Pomocí přímé akce lidé studnu vykopou a domluví si pravidla jejího využívání.“ S přímými akcemi se často doplňují projevy občanské neposlušnosti, při nichž se porušují zákony nebo pravidla.

Polévka na obrazech

Aktivisté a aktivistky pochopitelně nenásledují poučky a využívají prostředků, které uznají za vhodné. V otázkách, do jaké míry být radikální, zda překračovat zákon a kdy přímou akci použít, se přitom často rozcházejí. Na sociálních médiích se v posledním roce šíří videa, na nichž aktivisté v galeriích polévají barvou či polévkou díla známých umělců, respektive jejich rámy a krycí skla. „Záleží vám více na ochraně obrazů, nebo na ochraně planety a lidstva?“ říká aktivistka na jednom záznamu, zatímco se sekundovým lepidlem lepí ke zdi. „Když se akce opakuje, média nemůžou pořádně zmiňovat šílené aktivisty a postupně začnou mluvit o klimatu. Vynaložené úsilí je malé, ale dopad obrovský,“ říká k tomu Veronika Holcnerová z hnutí Extinction Rebellion (XR), které v zahraničí často stojí za útoky na obrazy.

Česká odnož XR vstoupila do povědomí opakovanou blokádou pražské magistrály loni v dubnu. V roce 2019 stoupenci hnutí zablokovali londýnské metro během dopravní špičky. Blokování automobilové dopravy, která je významným producentem emisí zodpovědných za klimatickou změnu, se jeví jako opodstatněné. Veřejná doprava naopak představuje jednu z možností, jak emise snížit, a její ochromení tak může být považováno za kontraproduktivní. „Dělat to cíleně není ideální, ale já osobně s tím velký problém nemám. Když někdo dělá akce ve městě, dotkne se to hromadné dopravy,“ míní Holcnerová. Téma klimatické krize se díky tomu do médií opravdu dostává, taktika tedy funguje. Je ovšem otázka, za jakou cenu. Přestože se pohled veřejnosti mění, mezi reakcemi na blokády převládají ty negativní. Kritika vychází i zevnitř environmentálních organizací. Nejčastěji zaznívá, že takovéto radikální akce, které navíc nemíří přímo na viníky, jen ukazují hnutí ve špatném světle.

„Umím si představit hodně věcí a hodně lidí, po kterých bych polévku chtěl hodit, ale obrazy by to nebyly,“ říká se smíchem aktivista Petr Doubravský, který inicioval studentské demonstrace za klima Fridays For

Future (FFF). V podobném duchu se vyjadřuje i člen hnutí Limity jsme my Jakub Čaha: „Cílíme na původce problémů, na fosilní průmysl.“ Faktem ale je, že i Limity byly v době svého vzniku v roce 2017 zbytek environmentálního hnutí vnímány jako příliš radikální. Časem se v okruhu ekologických organizací staly výrazným a respektovaným hlasem. Hlavně díky každoročnímu Klimakempu, jehož součástí bývají i přímé akce. Loni v říjnu jeho účastníci zablokovali koksovnu v Ostravě, v předešlých letech vnikli do areálu elektrárny Chvaletice nebo dolu v Bílině.

Cílit na viníky

Zda se podobného přijetí dočká i Extinction Rebellion, se těžko odhaduje. Podle Nováka má nicméně rozmanité české hnutí širší dopad na společnost – XR burcuje obyčejné lidi a snaží se oslovit společnost, kdežto Limity míří na viníky.

Klimakemp 2017. Foto Petr Zewlakk Vrabc

Kdo a jak v různých organizacích určuje, zda se uskuteční přímá akce? V tomto bodě je rozdílů snad nejvíce. V rámci hnutí Limity jsme my se na pravidelných schůzkách rozhoduje kolektivně a konsenzuálně. Pod značkou Extinction Rebellion si naproti tomu akce může zorganizovat téměř kdokoli, rozhodovací procesy chybějí. Holcnerová sice tvrdí, že hnutí je „silně rozdrobené“ a do polévání obrazů by se nepustilo, ale kdyby někdo jménem XR takovou akci uskutečnil, nebrání mu žádné vnitřní předpisy. Pokud by blokádu chtělo uspořádat Hnutí Duha, musela by ji schválit rada organizace. Duha se dnes ovšem věnuje spíše lobbování za redukci odpadu nebo obnovitelné energie a je aktivní při záchraně lesů. Cíl zůstal stejný, postup se změnil.

Dříve členové a členky Hnutí Duha lesy bránili i vlastními těly, naposledy v roce 2011. Blokádu v Národním parku Šumava tehdy zamezili vykácení části pralesa, jehož záminkou bylo napadení kůrovcem. Dnes les prosperuje a blokádu na místě připomínají informační tabulky. Podle Nováka šlo o přímou akci v pravém slova smyslu, byla to „poslední možnost“, když umírněný přístup selhal. „Kácení [v bezzásahové oblasti národního parku – pozn. red.] bylo v rozporu se zákonem,“

vysvětluje Novák. Na rozdíl od jednorázových blokád, které dělají třeba Limity jsme my, ta na Šumavě trvala měsíc – dokud oblast neopustili dřevorubci. „Jednodenní blokáda rypadla je demonstrativnější, ale nemá takovou sílu jako blokáda dlouhodobá,“ říká Jaromír Bláha z Hnutí Duha, který tehdy přímou akci organizoval. Aktivisté v národním parku přímou akci povýšili na efektivní prostředek dosahování konkrétních cílů. V mezích upozorňování se naopak nesla blokáda Jaderné elektrárny Temelín, kterou provedlo Hnutí Duha v devadesátých letech. Měla spíše symbolický charakter, ekologické organizace se ale díky události dostaly do povědomí politiků i většinové společnosti.

Nenasílní ekoteroristé

Tehdejší ředitel společnosti ČEZ Petr Karas označil blokující aktivisty za ekoteroristy. Jak píše Arnošt Novák v knize *Tmavozeleň svět* (2017; viz recenze v A2 č. 6/2018), „byl to jeden z prvních případů, kdy se začala používat rétorika ekoterorismu vůči striktně nenásilným environmentálním aktivistům“.

K nenásilí se ostatně hlásí celé klimatické hnutí. Limity jsme my je chápou jako stěžejní imperativ přímých akcí. „Budeme se chovat klidně a nenásilně. Eskalace nebudou vyprovokovány z naší strany, abychom nikoho nevystavili zbytečnému nebezpečí,“ píše hnutí na svém webu. „Stojí tam ale i to, že budeme obsazovat majetek a porušovat zákazy vstupu,“ doplňuje Čaha. K nenásilí se hlásí i radikální XR. Doubravský z FFF nicméně podotýká, že samotná klimatická krize je násilím na lidech. Je otázka, zda pasivní blokování dolu, silnice nebo lesa znamená násilí. Při šumavských blokáдах se jediného násilí dopustili policisté svým neoprávněným zásahem.

Zásada nenásilí doprovázela i sametovou revoluci, které ostatně předcházely ekologicky motivované demonstrace v severních Čechách. „Nespokojenost se stavem životního prostředí byla jedním z témat, na němž se ukázalo selhání minulého režimu,“ domnívá se Bláha. Mluví klimatické stávky na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně Marek Soška říká, že studenti a studentky v roce 1989 poukázali na nutnost společenské transformace, dnes se jejich následníci snaží vydobyt svobody využít k upozorňování na problémy: „Máme svobodu, nemusíme se bát diktátorského režimu, ale bojíme se o naši budoucnost.“ Stávkující své požadavky vcelku logicky směřovali na vládu a univerzity. I když šlo spíše o nepřímou akci, cílem bylo udělat z fakulty živé místo a přejít z pasivní role posluchačů do role aktérů. Na fakultě chtěli studenti nocovat a dostali se kvůli tomu do konfliktu s děkanem. Nakonec tam strávili dvě noci. Na tři dny FSS pohltila zvláštní atmosféra – směr odhodlání, solidarity i odporu. Zdálo se, že rozdílné pohledy studentů a studentek na jedné straně i vyučujících na straně druhé školu rozdělí, dva měsíce poté se ale studenti z obou táborů zabývají spíše přípravou na zkoušky. A vláda si z jejich požadavků příliš nevzala.

Stávka přesto nebyla zbytečná, stejně jako většina přímých akcí za klima. Stále přitom platí, že čím je akce radikálnější, tím je viditelnější. Všechny hlasy jsou nicméně potřeba, aby hnutí mělo co nejširší záběr. *Hvězdná noc* od Vincenza van Gogha nebo Monetova *Imprese* ovšem jen těžko mohou být optimálním médiem pro sdělení určené hlavně politikům a producentům emisí.

Autor studuje na FSS MU.

ULTIMÁTUM

Tykačova MAFRA

RADEK KUBALA

Už několik týdnů se v médiích spekuluje o chystaném prodeji vydavatelství Mafra, které v současnosti vlastní Agrofert, jenž spadá do svěreneckých fondů bývalého premiéra Andreje Babiše. Za nejžhavější kandidáty jsou považováni dva čeští uhlobaroni, majitel EPH Daniel Křetínský a vlastník Sev.en Energy AG Pavel Tykač. Právě druhý jmenovaný novinářům prozradil, že o koupi Mafry oficiálně jedná. I podle dalších informací vše naznačuje, že by se příštím vlastníkem měl stát on.

Korporace Sev.en Energy je dlouhodobě známá svým agresivním PR, osobními útoky na konkrétní lidi z klimatického hnutí, ale i šířením dezinformací a mystifikací o stavu tuzemské energetiky. Sám jsem se stal již mnohokrát terčem rádooby satirické stránky Hnutí DUCHA (dříve Greenpiss), jejíž napojení na PR agentury spolupracující s Pavlem Tykačem bylo již dávno rozkrýváno. Sev.en Energy v minulosti využívala také vlastní jednotku trollů, kteří na internetu pod falešnými profily psali blogy a vystupovali v diskusích ve prospěch uhelného byznysu.

I z toho důvodu koluje v klimatickém hnutí hláška, že pokud někdo napojený na komunikaci Sev.en Energy oznámí, že slunce vychází na východě, je nutné v první řadě zkontrolovat, zda se nezměnila rotace Země. Představa, že tuto praxi přeneseme do jednoho z největších vydavatelství u nás, je děsivá. Už nyní je tuzemský mediální trh do velké míry pod kontrolou fosilního průmyslu.

Daniel Křetínský vlastní vydavatelství CNC, pod nějž spadá nejčtenější deník Blesk, ale i média jako Aha!, Info.cz, Reflex nebo E15. Již nyní lze varovat, jak tato média ovlivňují veřejnou debatu ve prospěch uhlobaronů. Dalším fosilním magnátem s podílem v médiích je Zdeněk Bakala, vlastník vydavatelství Economia. Pokud by Tykač koupil Mafru, tyto dva pánové by vlastnili minimálně 55 procent mediálního trhu. Blížíme se tak do situace podobné v Austrálii, kde většinu médií ovládá americký fosilní magnát Rupert Murdoch, což je na tamní debatě o uhlí a klimatu hodně znát.

Neexistuje jediný důvod, proč by Pavel Tykač měl zájem na zvelebování české veřejné debaty a ozdravování demokracie. Novináři a novinářky z vydavatelství Mafra, kteří poslední roky ochotně vedli propagandu pro Andreje Babiše, jsou pro Tykače nejlepším zbožím pro prosazování jeho zájmů. Lidé s hodnotami už vydavatelství dávno opustili, zůstali jen prospěcháři bez páteře. Právě to se mu bude v nadcházejících letech hodit.

Uhlí a obecně fosilní paliva jsou totiž pod permanentním tlakem veřejnosti a jejich pověst je čím dál horší. Snahy uhlobaronů ovládnout média tak lze číst jako zoufalý pokus zachránit reputaci byznysu, který jim dlouhé roky vydělával miliardy. Pro tuzemské politiky i občanskou veřejnost se ale musí jednat o další budíček. Hrozbou pro svobodné mediální prostředí totiž zdaleka není jen vliv Andreje Babiše, ačkoli jeho propojení politiky, byznysu a médií je krajně problematické. Je potřeba podobné snahy českých podnikatelů ve fosilním průmyslu rázně odsoudit. Nezbytná v tomto ohledu bude mediální reforma, která vliv oligarchů a fosilní lobby na provoz médií v České republice výrazně oslabí.

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUNDA2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 999 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 890 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 699 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 499 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 249 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 1471 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Značný rozruch vyvolala výstava Jak Rusové ve světě pomáhají Ukrajině, kterou v centru Prahy uspořádalo několik ruských exilových opozičních sdružení. Organizátoři čelili kritice ze strany ukrajinské komunity, českých odborníků, ale i části ruských dobrovolníků. Zkusil jsem si představit, jaké reakce by vyvolala podobně zaměřená autoprezentace, kdyby za ní stáli Ukrajinci, a dospěl jsem k závěru, že taková výstava by nikdy nemohla vzniknout. A ne proto, že by nebylo co prezentovat. Všechny Ukrajince, které znám – v diaspoře i doma –, strávuje obrovský pocit viny a studu. Ti, co odešli, se stydí před těmi, kteří zůstali; ti, kteří zůstali, se stydí za to, že toho udělali málo pro bezpečí svých blízkých, případně že nejsou v armádě; vojáci v týlu se stydí za to, že nejsou na frontě, a stydí se i ti, kteří na frontě jsou – za to, že dělají málo pro vítězství. Živí se stydí před mrtvými. Válka trvá, okupace trvá, Rusko páchá válečné zločiny přímo teď, v tuto chvíli, a to znamená, že naše pomoc Ukrajině je nedostatečná. Kdyby se snad v ukrajinské komunitě našel někdo, kdo by za těchto podmínek investoval vzácné a omezené zdroje do prezentace vlastní pomoci, bylo by to – stejně jako v případě Rusů – považováno za nestydatost. Lze se jen domýšlet, čím se řídili organizátoři. Možná představitelé ruské opoziční komunity v Praze získali pocit, že je vyhráno, a je tedy načase, aby se „spravedliví mezi

národy“ přihlásili o své zásluhy. Možná vycházeli z předpokladu, že „ruská pomoc“ zní jako protimluv a je obecně tak vzácná, že zasluhuje zvláštní přístup a zviditelnění. Nevím. Při celkovém posouzení kontroverzní akce je myslím namístě řídit se jednoduchou logikou: žádné ruské gesto nemůže být obecně společensky přijatelné, pokud není přijatelné pro Ukrajince.

A. Sevruk

Rozlišení aktivní versus aktivistický prezident vstoupilo do české debaty díky kandidátskému projevu Václava Klause v roce 2003. V podstatě všichni naši dosavadní prezidenti se v nějakém ohledu zařadili do druhé, Klausem jednoznačně pejorativně pojaté kategorie. A zvláště závěrem svých mandátů ji v podstatě vyplnili tím nejhorším, co se dalo v daném okamžiku udělat: Václav Havel svou účastí na Dopisu osmi, jímž podpořil válku v Iráku, Klaus zase účelovou amnestií, která se stala cynickou tečkou za „českou cestou“ ekonomické transformace. Jen u Miloše Zemana podobné „poslední hurá“ dost možná překazila válka na Ukrajině. Že na tuto pseudodichotomii přistoupil v jednom rozhovoru i dnes již úřadující prezident Petr Pavel, není právě uklidňující. Pokud jde o milníky Zemanovy politické dráhy, žádný z nich vlastně nesouvisí s výkonem prezidentské funkce. Jakkoli toho Zeman během dvou mandátů zvládl hodně, opravdu zásadní momenty, které ovlivnily českou politiku a společnost, přišly mnohem dřív. Prvním z nich byla opoziční smlouva

v roce 1998, která se stala základem proměny ČSSD ve stranu šibrů a podílela se na poklezu důvěry v demokracii jako takovou. Dalším byla zmíněná prezidentská volba v roce 2003. Většina sociálnědemokratických zákonodárců pro Zemana nehlasovala a tato zrada udělala z muže, jenž nikdy neoplýval velkorysostí, mstivý monstrum. Pokud bychom z toho chtěli vyvodit nějaký závěr, asi by to byl velký význam zhrzenosti v české politice.

M. Motelec

Svět příplatkových registračních značek má s životem pracovníka v kultuře jen málo společných bodů, takže jsem se s ním dlouho míjel. Jednou mě sice z nudy při čekání na autobus vytrhl pohled na odbarvenou padesátníci v obřím voze s espézetkou IAM BLOND, ale ke skutečnému průlomů došlo později. Bylo to jednoho všedního odpoledne, když mě při nákupu upoutala zvláštní postava, pravděpodobně proto, že mi připomněla módu mého dětství. Asi bych na zavalitého chlápka s muletem, oblečeného v hnědé kožené bundě pod zadek, hned zase zapomněl – kdybych ho ovšem vzápětí nezahledl na parkovišti, jak nasedá do SUV s poznávací značkou 007 BOBR1. Od té doby si značek na přání všímám víc. Nedlouho po setkání s bobrem jsem zjistil, že sousedka z přízemí, jejíž mopsl ňafá na chodbě bytovky, vlastní autíčko registrované jako YOU SM1LE. Tahle paní má ráda věci, které jsou malé a veselé. A také si dovede udělat radost, vždyť ji to stálo spoustu peněz... Trochu jsem zapátral na internetu a dozvěděl

jsem se, že od zavedení individualizovaných SPZ před sedmi lety, kdy publicisté s napětím očekávali „bitvu“ o kombinaci JAN NOVAK, jich bylo vydáno už skoro třicet tisíc. V uplynulém roce o ně byl dokonce rekordní zájem a podle všeho přitahují i jiné zvědavce než mě. Obsáhlo sondu do magie „shluku číslic a písmen pro evidenci vozidla“, jak to vyjádřil redaktor webu Auto.cz, nabízí třeba facebookový účet „Fota vozidel s RZ/SPZ na přání“. Na portálu iDNES zase v posledních měsících probíhá „Boj espézetek“, v jehož dosavadních šesti kolech zvítězily značky MEJ ROZUM, PSI BOUDA, ICE CREAM, DOB RYDEN, VIN OTEKA a 404 ERROR. Aktuálně čtenáři volí mezi nominacemi TOP DREAM, TOP FRESH, HOT SNAKE, NOU STRES, HRO SICEK a celkem decentní espézetkou KTV EMOLA, kterou „vozí na svém hranatém mercedesu bijec Karlos Terminátor Vémola“. Za zmínku stojí, že většina hlasujících příliš neocenuje fantazie motoristických alfa samců jako DIC TATOR, CHA MP10N, THE BOSS, CAN ECO07 nebo PAN RAMBO. Poměrně dobře si naopak stojí plody zemitého humoru PIJ PIVKO, 001 BUCEK, RUM VODKA a MIL UJI69, ale i ty zde uvádím hlavně pro úplnost – pro potřebu budoucích antropologů. Sám dávám přednost rozpačitému pokusům o vtip typu BRE BTA01 nebo TYB RZD00. A naivní vyznání TOP DADDY mě už skoro dojí. Při pohledu na nárazník s takovou značkou jde všechna povznesenou stranou a jen si pomyslí: „Hlavně se nevybourej, nejlepší táto, dětem by se stýskalo!“

B. Shake jr.